

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Housle

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKÉ KVARTETO -
zakladatel české kvartetní tradice

KATEŘINA KLIMÁNKOVÁ

Vedoucí práce: doc. MgA. Leoš Čepický

Oponent práce: MgA. Jiří Panocha

Datum obhajoby: 7. 9. 2020

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2020

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE
MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of Music

Violin

MASTER'S THESIS

BOHEMIAN QUARTET -
founder of czech quartet tradition

KATEŘINA KLIMÁNKOVÁ

Thesis Advisor: doc. MgA. Leoš Čepický

Examiner: MgA. Jiří Panocha

Date of thesis defense: 7. 9. 2020

Academic title granted: MgA.

Prague, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

ČESKÉ KVARTETO – zakladatel české kvartetní tradice

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že ji vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

[illegible]

Abstrakt

Tato diplomová práce s názvem České kvarteto je rozdělena do několika kapitol. Podrobně se zabývá historií souboru a jeho letitou činností. Nabízí medailonky všech členů, kteří v kvartetu působili. Zmiňuje důležité koncerty a turné souboru, u nás i v zahraničí. Poukazuje na důležitost a významnost tohoto tělesa pro generace mladých hudebníků, kteří se věnovali a věnují komorní hudbě.

Cílem mé diplomové práce je opět zdůraznit výjimečnost tohoto smyčcového kvarteta, jehož odkaz byl po mnoho generací, a věřím, že i dodnes je, vzorem pro řadu kvartetních hráčů. Jeho členové byli nejen skvělými a inspirativními komorními hráči, ale taktéž dodnes jsou považováni za silné osobnosti, jež vychovaly velké množství výrazných hudebních individualit. Přestože o Českém kvartetu byla napsána již řada odborných publikací, doufám, že má práce bude pro mnoho lidí zajímavým čtením.

Klíčová slova

České kvarteto, komorní hudba, smyčcové kvarteto

Abstract

This thesis titled Bohemian quartet is divided in several chapters. My work tries to deal with a detailed history of Bohemian quartet, and its years of activity. It's also offered biography of all members and mentioned important concerts and tours not only in Bohemia but also beyond the borders. Mainly this thesis points to importance and significance for next generations of young musicians who devoted and still devote their life to chamber music.

The objective of my work is to emphasize again how important this string quartet was. His legacy was absolutely essential for next generations and I ' m convinced that till today this quartet serves as an example for many quartet players. Its members were not only great instrumentalists and inspiring chamber players but also strong personalities who brought on a lot of musical individualities. Although there are many professional publications about Bohemian quartet I hope that my thesis will be for many people an interesting reading.

Keywords

Bohemian quartet, chamber music, string quartet

Obsah

1. Úvod	8
2. Historie kvarteta	9
2. 1. První období.....	9
2. 2. Druhé období	28
2. 3. Třetí období.....	38
2. 4. Čtvrté období.....	41
2. 5. Páté období.....	47
3. Medailonky členů kvarteta	53
3. 1. Karel Hoffmann	53
3. 2. Josef Suk.....	56
3. 3. Oskar Nedbal.....	59
3. 4. Otto Berger.....	60
3. 5. Hanuš Wihan.....	62
3. 6. Jiří Herold.....	64
3. 7. Ladislav Zelenka.....	65
4. Závěr.....	67
5. Použitá literatura a prameny.....	68
6. Fotografie kvarteta	70

1. Úvod

Poslední desetiletí 19. století bylo poznamenáno výrazným vzestupem nejen kulturního, ale též hudebního života. Generace, ke které patřil jeden z našich nejvýznamnějších skladatelů - Josef Suk, byla často nazývána generací Českého kvarteta. Tento komorní soubor byl přímým nositelem a odrazem tehdejšího údobí v české hudbě. Byl jedním z nejvýznamnějších komorních souborů tehdejší doby a zároveň byl považován za první profesionálně působící komorní těleso. Byl úzce spjat s institucí Pražské konzervatoře, kde ho založili již za studií čtyři velice nadaní studenti. Pod vedením profesora Antonína Bennewitze¹ a proslulého komorního hráče Hanuše Wihana² soubor dosáhl již na škole výrazného vývoje, a dalo by se říci i úspěchů. Podle mnohých pramenů se datuje vznik tohoto tělesa jeho prvním veřejným vystoupením, a to v roce 1891. Za více než 40let svého působení přešlo nepřeberné množství komorního materiálu. Do doby než České kvarteto vzniklo, rozhodně nechybělo v českém prostředí provádění komorní hudby. Často dostala komorní hudba prostor během abonentních koncertů v Praze, a to především zásluhou Bedřicha Smetany. Nutno ale upozornit, že až s profesorem Bennewitzem často nazývaným „otec“ komorní hudby, se objevuje na konzervatoři soustavné vedení studentů ke komorní hudbě a jejímu profesionálnímu provádění. Když se Antonín Bennewitz stal v roce 1882 ředitelem Pražské konzervatoře, ustanovil pravidelné žákovské večery, při nichž měla komorní hudba výrazné uplatnění.

Dalším důležitým podnětem pro upevnění komorní hudby v hudebním životě, byla bohužel myšlenka několika hudebních autorit, v čele s Antonínem Bennewitzem, založit v Praze instituci, která by se věnovala výhradně komorní hudbě a podporovala by ji. V roce 1876 byla proto založena Jednota pro komorní hudbu³. Jejím prvním řekněme „rezidenčním souborem“ bylo smyčcové kvarteto, jehož členy byli Antonín Bennewitz, Eduard Wittich, Vilém Bauer a Bruno Wilfert.

¹ Antonín Bennewitz – významný houslista, pedagog a později ředitel Pražské konzervatoře v letech 1882 až 1901

² Hanuš Wihan – jeden z nejvýraznějších českých violoncellistů, významný pedagog a legenda komorní hudby

³ Jednota pro komorní hudbu vznikla na základě nutnosti jakéhosi komorního spolku, který by nejen podporoval, ale zároveň chránil komorní hudbu pro další generace.

2. Historie kvarteta

Historie Českého kvarteta je bohatá a rozmanitá. Tvoří zároveň zásadní část historie komorní hudby. Nedovedu si představit, jak by se kvartetní umění bez Českého kvarteta vyvíjelo. Nějakým způsobem určitě ano, ale těžko říct, zda by bez takového základu, jaký tento soubor dal všem svým následovníkům, české komorní a kvartetní umění dosáhlo takového mezinárodního věhlasu a uznání.

Pro lepší přehlednost jsem si dovolila rozdělit kapitolu o historii souboru do menších oddílů, označených dle změn v obsazení v průběhu čtyřicetiletého působení Českého kvarteta.

2.1. První období – vznik a počátky souboru

Historie Českého kvarteta se začíná psát v období velkého rozmachu, jak kulturního tak hudebního. České kvarteto bylo vlastně přirozeným produktem své doby. Pro lepší porozumění jeho začátků bych ráda předešlela prostředí a období, které vzniku kvarteta předcházelo.

Zhruba od šedesátých let 19. století se v Praze a vlastně všeobecně v Čechách začíná podnebí pro hudbu jevit více než příznivě. Období, jež pak následuje, je silně spjato se jmény Bedřicha Smetany a Antonína Bennewitze. V tomto čase vzniká nejen významná instituce - Umělecká beseda⁴, ale i další hudební společenství, které je pro existenci budoucího Českého kvarteta a komorní hudbu vůbec více než důležité. V druhé polovině 19. století se komorní hudba sice pěstuje čím dál častěji, ale většinou pouze pod patronací bohatých diletantských nadšenců a mecenášů. Ještě ale na dlouhou dobu zůstává pořádána pouze v soukromých prostorách. Jedním takovým soukromým prostorem byla barokní vila Portheimka, kde jeho majitel, nadšený obdivovatel hudby - Josef Porges von Portheim⁵, často pořádal hudební salóny, v nichž vystupovalo mnoho významných hudebních umělců⁶, ale i nadšených amatérů.

⁴ Umělecká beseda – spolek podporován Bedřichem Smetanou, komorní hudba v rámci koncertů Uměl. Besedy našla díky Smetanovi silné zastoupení. V tehdejší době se tato instituce těšila velké úctě. Často se jí posílali programy ke schválení i z venkovských hudebních spolků.

⁵ Josef Porges von Portheim – textilní průmyslník a majitel kartounky, významný mecenáš hudebního života v Praze a amatérský violoncellista

⁶ Častokrát zde vystupoval Antonín Dvořák, Antonín Bennewitz, Ludevít Procházka a mnoho dalších

Pod dojmem jednoho ze zahraničních kvartetních vystoupení⁷ uskutečněného ve vile Portheim se zrodila idea komorního spolku. Klavírista a pedagog Jan Ludevít Procházka⁸, skladatel Zdeněk Fibich⁹ a mladý houslový virtuos František Ondříček¹⁰ zakládají 23. 12. 1876 „Jednotu pro komorní hudbu v Praze“¹¹. Jak jsem poznamenala již v úvodu, byl to spolek velice důležitý nejen pro umělecký rozvoj interpretů, ale i jejich publika. Zprostředkovával umělcům, českým i německým, široké pole umělecké působnosti, a to jak interpretům, tak i komponistům. Tento spolek měl zajišťovat nejen prostor pro hudební vyjádření umělců, ale měl fungovat jako erudovaný spolek, kde za víceméně solidní peníz, získalo odborné i laické publikum, co požadovalo. Nutno podotknout, že na tehdejší dobu to byla velice odvážná až progresivní myšlenka. Dosáhnout ale vytčených cílů bylo pro spolek a jeho organizátory čím dál tím složitější. Jednota pro komorní hudbu ustanovila rezidenční soubor tzv. „Stammquartett“ – a tím bylo kvarteto sestavené z předních českých interpretů, taktéž již zmíněných v úvodu práce. Jednalo se o pány: Antonína Bennewitze, který byl primáři kvarteta, Eduarda Witticha jako sekundistu, Viléma Bauera – violistu, a violoncellistu zdejšího orchestru Německého zemského (dnes Stavovského) divadla - Bruno Wilferta. Nově založený spolek pořádal dva druhy koncertů – soukromé pro členy a pak veřejné pro širší publikum. Ty soukromé probíhaly stále ve vile Portheim, ty veřejné nejprve na Žofíně, kde Jednota měla rezidenturu. Od roku 1885, kdy bylo otevřeno Rudolfinum, konaly se koncerty Jednoty tam. Později i v německém divadle, Německém domě či na Německé univerzitě. Hudební aktivity Jednoty se těšily velikému zájmu. Již v průběhu roku 1877 měl spolek přes 500 členů. 19. února 1887 proběhl v prostorách Konviktu první koncert kmenového tělesa Jednoty, již zmíněného kvarteta, ale jen po členy spolku. Počet členů Jednoty velmi rychle rostl, a kapacity sálů nestačily. Většina „abonentních“ koncertů byla vždy velmi rychle vyprodána.

⁷ Jednalo se o koncert proslulého Florentinského kvarteta – *Florentine Streichquartett*, jež byl založen Jeanem Beckerem

⁸ Jan L. Procházka – (14. 8. 1837 – 19. 7. 1888) – český dirigent, skladatel, organizátor hudebních akcí, hudební kritik a přítel skladatele Bedřicha Smetany

⁹ Zdeněk Fibich – (21. 12. 1850) - významný český skladatel, pedagog, dirigent, sbormistr a autor mnoha českých melodramů.

¹⁰ František Ondříček – (29. 4. 1857 – 12. 4. 1922) - jeden z největších českých houslových virtuosů

¹¹ Jednota pro komorní hudbu v Praze - jednalo se po jazykové a národnostní stránce o tzv. utrakvistický spolek, v německém jazyce nesl název: *Verein für Kammermusik Prag*. Spolek byl po více než půl roce od jeho založení úředně schválen. Jeho činnost skončila v roce 1942, fakticky ale přestal fungovat již o 4 roky dříve.

Organizační a finanční možnosti spolku nebyly nekonečné, Jednota proto začala členství regulovat, ne-li omezovat. Na koncertech spolku vystupovali nejen čeští umělci, ale přijíždělo i mnoho interpretů ze zahraničí. Dramaturgie koncertů byla velice různorodá. Jedna z věcí, proč se svému cíli začal spolek vzdalovat, byla i přílišná snaha zalíbit se vkusu publika. Komorní hudba, především ta kvartetní, se začala upozadovat. Přednost dostávaly virtuosní sólové výstupy zahraničních i tuzemských hvězd. Jedním z důvodů, proč se cíl spolku začal měnit, bylo i nedostatečné honorování vystupujících umělců. Dalším problémem byla i klesající úroveň interpretačních výkonů rezidenčního kvarteta. Antonín Bennewitz se stal ředitelem Pražské konzervatoře, jeho vytíženost a potažmo i stáří (samozřejmě i jeho kolegů), způsobily nepravidelné a nesoustavné zkoušení, a s tím i upadající kvalitu.

Zásadním bylo pak ukončení houslové „kariéry“ Antonína Bennewitze, který se v roce 1887 rozhodl definitivně přestat vystupovat. Cele se oddal pedagogické dráze a vedení konzervatoře. V roce 1888 kmenové kvarteto Jednoty pro komorní hudbu zaznamenalo mnoho personálních i uměleckých změn. Na konzervatoř je ze zahraničí povolán Hanuš Wihan, fenomén violoncellového a komorního oboru, aby nastoupil a vedl třídu po svém zesnulém profesorovi Františku Hegenbarthovi. Z důvodů osobních i profesionálních odchází Wihan po 15 letech ze zahraničí zpět do Čech a vnáší do prostředí české hudby, především té komorní, nebývalý inovační vítr. Po příchodu do Čech započal svou uměleckou kariéru u nás brilantním vystoupením v prosinci roku 1888, jehož svědkem byl i Petr Iljič Čajkovskij. Wihan, tehdy na vrcholu svých uměleckých sil, uchvátil publikum provedením známého violoncellového koncertu a moll Roberta Volkmanna¹². O nějaký měsíc později předvedl v rámci koncertu Umělecké besedy Beethovenovský program spolu s kolegou Ignácem Paderewským. Wihan byl v tehdejší pomalé se otevírajícím českém hudebním světě neuvěřitelným zjevem. Po Brunno Wilfertovi usedl na místo cellisty ve spolkovém kvartetu Jednoty pro komorní hudbu. Na místě violisty se objevil houslista Ferdinand Lachner¹³, a na židli druhých houslí zůstal z předešlého obsazení jen Bohdan Čadek. Na postu primária kvarteta se vystřídalo několik výborných houslistů, dokonce i ze zahraničí.

¹² Robert Volkmann – německý violoncellista a skladatel, blízký přítel J. Brahmsa, vyučoval na hudební akademii v Budapešti

¹³ Ferdinand Lachner – český houslista a především houslový pedagog, nástupce profesora Bennewitze na Pražské konzervatoři.

Z těch českých jmenujme alespoň virtuosa Františka Ondříčka, Otakara Ševčíka¹⁴ a fenomenálního Karla Halíře¹⁵. Nutno uznat, že soubor, jehož personální a umělecké změny byly v průběhu působení takto výrazné, můžeme nazvat jakkoliv, jen ne souborem stálým a soustavně pracujícím.

V posledním desetiletí 19. století působilo v zahraničí, především v Evropě, mnoho skvělých komorních uskupení, i těch kvartetních. Bohužel ryze mezi českými kvartety nebyl žádný, který by v tak obrovské konkurenci obstál. Je pravdou, že Jednota pro zvelebení hudby v Čechách, neboli Pražská konzervatoř, každý rok vypouštěla do hudebního světa mnoho skvělých absolventů jednotlivých instrumentálních oborů. V Čechách a především v Praze se ustálilo několik špičkových orchestrů a sborů. Instrumentálních sólistů, hlavně těch houslových, byla opravdová hojnost. Ale co se týká komorní hudby, ta ve své profesionální sféře značně pokulhávala. Po nástupu Antonína Bennewitze na ředitelský post na konzervatoři nastává konečně v tomto oboru velký převrat.

Jak jsem již v úvodu psala, Antonín Bennewitz již jako pedagog velice lpěl na provádění komorní hudby. V době, kdy se stal ředitelem, zavedl na konzervatoři pravidelné koncerty studentů, při kterých se pěstovala komorní hudba. Sám dbal na to, aby každý ze studentů vyšších ročníků (nejdříve od 4. ročníku)¹⁶ konzervatoře, soustavně a poctivě pracoval na svém vývoji v nějakém komorním uskupení. A to už bylo velice příznivé podhoubí pro vznik a později působení Českého kvarteta. Profesor Bennewitz při práci na komorních skladbách se studenty velice dbal na to, aby jejich souhra a intonace byla co nejdokonalejší. Prvním vystoupením z Bennewitzovy „komorní“ třídy bylo, již za jeho ředitelování, vystoupení školního kvarteta v květnu 1882. Na programu byl Císařský kvartet Josepha Haydna a v kvartetu zasedli studenti Kratina, Č. Schier, J. Paudler a R. Ehrlich.

¹⁴ Otakar Ševčík – výrazný houslový zjev, významný houslový pedagog a autor mnoha houslových škol cvičení

¹⁵ Karel Halíř – geniální český houslista, převážnou část života působil v zahraničí, člen slavného Joachimova kvarteta, u nás z nepochopitelných důvodů téměř zapomenut

¹⁶ V mnohých pramenech se píše, že profesor Bennewitz si pro studenty vytvořil pevný řád a systém, jemuž byl věrný až do konce své pedagogické kariéry. Svým žákům zásadně tykal, ale jen do 3. ročníku konzervatoře. Od 4. ročníku začal všem vykat. To bylo pro jeho studenty zároveň znamením, že mohou vstoupit a studovat v jeho „komorní“ třídě. Proto se v programech koncertů objevují jména členů budoucího Českého kvarteta až po letních prázdninách roku 1888, kdy byli všichni ve 4. ročníku.

V roce 1884 byla konzervatoř přestěhována do budovy Rudolfiny. Rok poté, tzn. v roce 1885, nastupují na konzervatoř čtyři výjimečné hudební talenty. Do houslové třídy profesora Bennewitze přichází Josef Suk a Karel Hoffmann, k profesorovi Hegenbartovi nastupuje nadaný violoncellista Otto Berger a na trubkové oddělení se dostává Oskar Nedbal, který pak po dvou letech přebíhá na smyčcové oddělení. Během let 1882 až 1888 vznikají pro vystoupení na žákovských koncertech pod Bennewitzovým vedením různá komorní uskupení. V těchto uskupeních se porůznu vystřídají všichni studenti vyšších ročníků, ale stále se neupevňuje jeden stálý soubor.

Konečně ale dochází k dalšímu bodu zlomu, díky němuž přístup ke komornímu umění a k jeho interpretaci dostává novou podobu. Když v prosinci 1887 umírá profesor František Hegenbart¹⁷, vedení konzervatoře za něj začalo shánět náhradu. Již v únoru se jim podařilo vyjednat, aby ze zahraničí přijal nabídku krajan Hanuš Wihan, který po zralé úvaze, a z mnoha osobních důvodů, opouští zajištěné místo v Mnichově a přijímá post po profesorovi Hegenbartovi v Praze. Což bylo jistě místo pro něj o dost méně výhodné, a to po všech stránkách. Dne 20. 5. 1888 byl jmenován profesorem violoncella na Pražské konzervatoři. Tímto momentem získává škola a především její studenti možnost sledovat a studovat u osobnosti, která byla pro vývoj komorní hudby a hudební interpretace vůbec, velice významná. Wihan byl skvělý violoncellista, a jako komorní hráč byl nepřekonatelnou autoritou. Byl výraznou osobností s nesmírně progresivními myšlenkami. Jeho pedagogická a později i hráčská činnost byla pro vývoj Českého kvarteta naprosto zásadní.

V tom samém roce, kdy se na konzervatoři objevil Hanuš Wihan, začala celková reorganizace tohoto ústavu. Na konzervatoři bylo založeno oddělení skladby, které zatím vedl Karel Stecker¹⁸. Zde je důležité si uvědomit, jak důležité bylo ustanovení tohoto oddělení pro vývoj komorní hudby. Na nově zbudovaném skladatelském oddělení v pozdějších letech studovali významní autoři komorních děl, jmenujme alespoň tři z členů budoucího „kvarteta“ – Josef Suk, Oskar Nedbal a Otto Berger.

¹⁷ František Hegenbart (1818 – 1887) – violoncellista, vystudoval Pražskou konzervatoř, hrál v orchestrech ve Štýrském Hradci, v Linci a ve Lvově, pedagogem v Salzburském Mozarteu a na Pražské konzervatoři

¹⁸ Karel Stecker (1861 – 1918) – český hudební teoretik, pedagog na Pražské konzervatoři, skladatel a varhaník

Ředitelské povinnosti profesora Bennewitze zaměstnávaly čím dál víc a na pedagogickou činnost, především tu komorní, měl stále méně času. Dalšími změnami byly tedy převážně změny personální. V houslové třídě nahradil profesora Bennewitze jeho bývalý student, houslista Ferdinand Lachner.

Pro komorní oddělení nevybrali nikoho jiného než profesora Wihana, který, jak se později ukázalo, byl pro komorní oddělení vsutku požehnáním. Bennewitz, jenž byl zkušeným umělcem i pedagogem, velmi brzy zjistil, jak skvělého kantora pro komorní oddělení získal. Wihan si tak zajistil jeho plnou důvěru. To, co Bennewitz požadoval při studiu komorní hry po svých studentech, bylo pro Wihana naprostou samozřejmostí a nutným základem pro všechny hráče v komorních souborech. Wihan kromě souhry a intonace vyžadoval po studentech například smysluplné hudební frázování. Až fanaticky lpěl na dodržování rytmu a dynamiky. Díky své velké praxi dokázal svým studentům nabídnout celou řadu smykových nuancí pro nejlepší vyjádření hudební myšlenky. Jeho cílem bylo studenty naučit proniknout do struktury skladby, nejen ji perfektně intonačně a společně zahrát. Jeho nadšení a způsob práce byly na tehdejší dobu ojedinělé. Dokázal se studenty pracovat někdy i celé odpoledne. Byl pověstný svou ohnivou povahou a zápalem pro věc. Když se ponořil do hudby, vše ostatní šlo stranou. „*Však by jeden člen Českého kvarteta mohl vyprávěti o tom, že Wihan dovedl ve svém nezkrotném temperamentu i rozbítí partituru o hlavu. Nedařilo-li se po jeho, uměl se Wihan přímo rozzuřiti. Takováto scéna obyčejně končila tím, že se Wihan rozehnal zdviženým cellem po ubohém cellistovi, ten arcit' zděšen utekl od partu a Wihan k velké úlevě druhých dohrál kvartet sám.*“¹⁹ Dalo by se říci, že Wihan vlastně „založil“ způsob kvartetní práce, který známe z dneška.

Profesor Bennewitz dokázal brzy rozpoznat u studenta jeho schopnosti, a vedl je k technické dokonalosti, jež u mnohých vedla k úchvatné virtuositě. Ve své třídě vchoval mnoho úžasných houslistů, kteří se pro nás houslisty stali legendami. Jmenujme z nich alespoň Františka Ondříčka a Otakara Ševčíka. Až Wihan ale dokázal ve studentech rozvíjet jejich hudebnost a uměleckou stránku osobnosti. Věděl, že dobrý technický základ je zásadním elementem každého hráče, ale práce do hloubky a schopnost hudbu přednést a zprostředkovat publiku činí z obyčejného instrumentalisty opravdového umělce.

¹⁹ Citace z knihy: Čtyřicet let českého kvarteta, str. 11

Od počátku školního roku 1888 se na koncertech konzervatoře začínají pomalu prosazovat jednotliví členové budoucího kvarteta. Velmi často se jednalo nejen o sólové výstupy, ale také o rozmanitá komorní uskupení a skladatelské počiny. Z jednotlivých programů studentských koncertů lze vyčíst, že od roku 1889 se v různých komorních útvarech střídají Suk, Nedbal, Hoffmann i Berger. Dalšími významnými jmény, která se na programech dají najít a jež by bylo záhodno uvést, byly: Josef Kovařík²⁰, Rudolf Reissig²¹, Ferdinand Schleicher²², Julius Junek²³. Již v říjnu 1888 začal v kvartetním uskupení hrát violoncellista Otto Berger, který spolu s dalšími třemi studenty smyčcového oddělení zahrál Schumannův kvartet. V listopadu téhož roku pak kvartetní formaci obohatil svým houslistickým uměním Karel Hoffmann – studenti přednesli nově napsané kvarteto Antona Rubinštejna.

Dne 18. března 1889 se studenti ve složení Witek, Hoffmann, Schleicher, Berger představili v Beethovenovu smyčcovém kvartetu c moll op. 18. Stejně osazení kvarteta pak vystoupí 23. května téhož roku s dalším Beethovenovým smyčcovým kvartetem, tentokrát se jedná o kvartet Es dur op. 74. V další kvartetní sestavě usedá nadaný Hoffmann konečně na první židli a spolu s kolegy Bastlem, Schleicherem a Müttermüllerem provádí Beethovenův smyčcový kvartet A – dur. 5. února 1890 zůstává Hoffmann na postu primária, jeho kolegy při uvedení Schumannova smyčcového kvarteta A dur mu byli Reissig, Schleicher a Berger. 18. března téhož roku ve stejné sestavě hrají Haydnův smyčcový kvartet B dur op. 76. O dva měsíce později – 5. 5. 1890 - se na postu primária objevil Josef Suk. Při provedení tentokrát Haydnova smyčcového kvarteta A dur op. 2, mu byli zdatnými spoluhráči Römeth, Kaufmann a Müttermüller. Ve stejném obsazení se pak potkávají tito studenti v listopadu téhož roku - přesně 29. 11. 1890 – zazní Haydnův smyčcový kvartet d moll op. 76. Na stejném koncertě zazní i Schumannův klavírní kvartet Es dur op. 47 v podání klavíristky Marie Pilati, Karla Hoffmanna, Oskara Nedbala a Otto Bergera.

Z těchto kusých informací se dá vydedukovat, že se sice budoucí členové Českého kvarteta na koncertech v různých sestavách potkávali, ale o pozdějším definitivním obsazení stále ještě nemůže být řeč.

²⁰ Josef Kovařík – skvělý houslista, profesor newyorské konzervatoře a blízký přítel a spolupracovník Antonína Dvořáka

²¹ Rudolf Reissig – skvělý houslista, koncertní mistr a později i dirigent v Brně, poté i profesor na Pražské konzervatoři

²² Ferdinand Schleicher – vynikající violista a později i koncertní mistr v Brémách

²³ Julius Junek – vynikající violoncellista, sólista v Německém divadle v Praze, vážený kolega všech členů Českého kvarteta, velice často byl zván ke spolupráci na různých kvintetech a sextetech

Dne 22. 2. 1891 se s ohromným úspěchem předvedl Berger s Hoffmannem při provedení Brahmsova dvojkoncertu. Šlo tehdy o veřejný koncert Pražské konzervatoře, který se konal v Rudolfinu.

Kritici po koncertě nešetřili chválou a oba talentovaní studenti posledního ročníku konzervatoře přesvědčili publikum o svých nesporných uměleckých i sólistických kvalitách. Dalším důležitým koncertem, kde se konečně setkávají všichni pozdější kvartetisté, je koncert 7. března 1891. Setkávají se při hraní sextetu Františka Procházky ve složení: Hoffmann, Suk, Binhak, Römeth, Berger a Otáhal. Při koncertě studentů 28. 4. 1891 pak v celku ve zvláštní sestavě – Hoffman, Römeth, Nedbal, Berger a Suk, Schleicher, Rispel, Mütter Müller hrají oktet d moll op. 65 Louise Spohra.

Na dalších školních koncertech se kvartetisté předvedou též jako skladatelé. Co se týká skladatelského oddělení, ráda bych upozornila, že skoro všichni členové kvarteta se setkali ještě s jednou velmi výraznou osobností během svých studií, která měla vskutku veliký vliv na jejich umělecký vývoj – byl jím Antonín Dvořák. V roce 1890 byla konzervatoř spojena s varhanickou školou a vedení skladatelského oddělení se 1. 1. 1891 ujal právě geniální Antonín Dvořák. Jeho osobnost ovlivnila hodně studentů, ale členy Českého kvarteta opravdu výrazně. Především Suka, Nedbala a Bergera, kteří u něj studovali skladbu současně se svými nástroji. Na veřejném studentském koncertě 15. 1. 1891 se všichni jmenovaní studenti předvedli se svými skladbami – Suk Fugou c moll, klavírním triem c moll a Baladou d moll pro violoncello, Berger Fugou B dur a Nedbal Fugou D dur pro housle, Romancí D dur pro klarinet, sonátou D dur pro housle a klavír, a Humoreskou C dur pro klavír. Na tomto koncertě mladí skladatelé, společně se svým kolegou Hoffmannem, vystoupili též jako interpreti svých skladeb. Byl to nejen studentský skladatelský koncert, ale zároveň jakási rozlučka s bývalým vedoucím oddělení skladby – Karlem Steckerem.

Další koncert mladých skladatelů nesl tehdy název - „*Hudební večer chovanců skladatelů*“, uskutečnil se 13. 5. 1891. Na něm opět vystoupili všichni členové kvarteta (kromě Hoffmanna) jako skladatelé i interpreti. Tentokrát se jednalo o koncert, na němž se objevily skladby, které studenti tvořili už pod vedením Antonína Dvořáka. Berger uvedl svou úpravu Beethovenova Scherza z Bagatel pro orchestr, Nedbal představil Variace pro klavír a Suk klavírní kvartet.

Suk i Nedbal se stali skladateli mezinárodního věhlasu, a to velice oprávněně. Oba byli taktéž skvělými klavíristy a doprovazeči.

Bennewitz i Wihan velice rychle rozpoznali jejich talent a všestrannost, a jelikož to byli kantoři inteligentní, nebránili jim v jejich vývoji, naopak je v jejich práci podporovali.

Z pamětí nejstarších dvou členů kvarteta a několika dalších historických pramenů, víme to, že již na jaře 1891 dal dohromady profesor Wihan čtyři velice nadané studenty posledního ročníku konzervatoře, kteří se již téměř tři roky (jak jsme mohli vidět ve výčtu programů) výrazně uplatňovali jako komorní hráči, i když „jen“ v rámci studentských koncertů. Pod Wihanovým vedením začali pomalu nacvičovat kvartetní repertoár. Wihan si do svého komorního seskupení vybral jako primária už tehdy skvělého houslistu Karla Hoffmanna, teprve sedmnáctiletého Josefa Suka jako sekundistu, violy se ujal všestranný Oskar Nedbal a k violoncellu zasedl Otto Berger. Jak jsem již podotkla, všichni byli v posledním ročníku svých studií, byli to tedy studenti už na vysoké technické úrovni, nesmírně nadaní a schopní, kteří měli zájem své umělecké schopnosti dále prohlubovat. Měli téměř všichni výbornou pověst i jako sólističtí umělci, viz koncert v Rudolfinu, Bergerovo a Hoffmannovo provedení Brahmsova dvojkoncertu. Nutno dodat, že i po stránce lidské měl Wihan při výběru studentů šťastnou ruku. Povahově se chlapci doplňovali a vyhovovali si. Během celého školního roku všichni čtyři poctivě pracovali a pilně cvičili. V závěru svého šestiletého studia se nakonec rozhodli, že ve studiu komorní hry chtějí nadále pokračovat. Viděli totiž, že jejich práce, pod Wihanovým vedením, nese skutečné ovoce. Tento druh studia – práce je opravdu naplňoval. Všichni tedy nastoupili hned následující školní rok do sedmého ročníku a jejich tvrdá kvartetní práce pokračovala. Jako náplň komorního studia jim byly tento rok vybrány kvartety Beethovena, Schumanna a Schuberta.

V listopadu roku 1891 měl v rámci abonentní řady vystoupit na koncertě Jednoty pro komorní hudbu jejich „Stammquartett“, v obsazení Lachner, Čadek, Bauer a Wihan. Bohužel nebo vlastně bohudík, Wihan byl v té době smluvně povinován koncertním turné v zahraničí. Navrhl proto dramaturgickému vedení Jednoty své nejlepší komorní seskupení, aby Schubertův kvintet C dur op. 163 a Beethovenův kvartet B dur op. 18 zahrálo na koncertě pro věrné publikum hudebního komorního spolku.

Určitě si dovedete představit, že Wihanův návrh nezpůsobil přílišné nadšení, ba spíše naopak. Ale nutno podotknout, že se proti jeho autoritě neodvážil nikdo veřejně protestovat. Navíc pořadatelům nezbylo vlastně nic jiného, než jeho návrh přijmout. Jinou náhradu totiž neměli a abonenti očekávali slíbenou řadu koncertů. Wihanův návrh tedy akceptovali, ale pro svůj klid se pojistili sólovým vystoupením tehdejší slavné operní pěvkyně Louisy Ehrenstein.

Tak se tedy 12. 11. 1891 mohl památný koncert začínajícího profesionálního kvarteta uskutečnit. Přestože se všichni mladí umělci ocitli v ne zcela jednoduché situaci, jejich uvedení do profesionální umělecké činnosti mělo nebývalý úspěch. Očekávání pořadatelů i publika bylo nadmíru splněno. Provedením Schumannova kvintetu spolu s kolegou J. Junkem u druhého violoncella, a Schubertova kvartetu uchvátili i hudební kritiky. Ti věděli, že nemají co kritizovat, ale příliš chválit se jim také nechtělo. Vysoká umělecká úroveň, dokonalá souhra a procítěný přednes zaujaly náročné publikum i pořadatele. Studenti se tedy mohli vrátit k práci do komorní třídy ověnčení vavříny. Tento úspěch byl pro jejich následující vystupování rozhodující. Začali být zváni k pravidelnému spoluúčinkování na koncertech Jednoty, ale bohužel jen tzv. z lásky k hudbě, bez honoráře.

V lednu a březnu na koncertních večerech studentů konzervatoře hráli naši kvartetisté Schumannův kvartet F dur op. 41 a klavírní kvintet Es dur op. 44 s klavíristou Grohmannem. Ke konci března se Suk vydává do svého rodného kraje a v Neveklově se účastní rodinného koncertu. V tom samém týdnu Nedbal i Berger spoluúčinkovali s Wihanem, Lachnerem, Čádkem a Popperem na koncertě Jednoty v Rudolfinu. Schumannův klavírní kvintet, který provedli kvartetisté v březnu na koncertě studentů, zopakovali ještě na podobném vystoupení, tentokrát v Rudolfinu. Ještě tentýž večer pak odehráli ještě jedno veřejné vystoupení v Měšťanské besedě. Přednesli tehdy Smetanův kvartet „Z mého života“, jež se stalo stěžejním dílem jejich kvartetní kariéry. Tento kvartet, který byl považován do té doby za nehratelný, uvedli snad ve všech koutech světa a v jejich podání se stal téměř nesmrtelným. Na koncertě v Měšťanské besedě poprvé od svého debutu hrálo České kvarteto bez Bergera. Na jeho místo usedl kolega Junek. Dlužno říci, že Bergerova nepřítomnost byla zapříčiněna jeho oprávněnou neochotou, účastnit se jako umělec koncertů zadarmo, bez honoráře. Měl obavu, aby jejich začínající popularity někdo nezneužil v jejich neprospěch. Těžko říci, jestli i počínající nemoc měla na Bergerovo rozhodnutí nějaký vliv.

Na začátku dubna se Berger a velkým úspěchem ujal Lalova violoncellového koncertu na vystoupení studentů Pražské konzervatoře ve Stavovském divadle. Na dalším dubnovém koncertě v Měšťanské besedě uvedli mladí kvartetisté opět Smetanův kvartet „Z mého života“, a opět s Junkem. Poslední dubnové dny, konkrétně 24. dubna, se ale již ve svém stálém obsazení zúčastnili v Rudolfinu dobročinného koncertu pro Vlašský sirotčinec. Na něm zazněl Sukův klavírní kvartet s klavíristkou Ludmilou Urbanovou, dále pak 2. a 3. věta Mendelssohnova houslového koncertu v podání Hoffmanna a Nedbala jako doprovazeče na klavír, Rubinsteinova sonáta pro violu a klavír, kde vystoupil Nedbal²⁴ jako violista za doprovodu Urbanové. Jarní defilé koncertů bylo zakončeno 30. dubna, kdy kvartetisté vystoupili na koncertě pěveckého spolku „Harmonie“. Josef Suk zde vystoupil nejen jako sekundista a skladatel (klavírní trio c moll), ale také jako sólista v Mendelssohnově houslovém koncertě (2. a 3. věta). Kvartetisté se po tomto hojném vystupování připravovali na závěrečné zkoušky na konzervatoři. Na zkouškách, které probíhaly 7. až 10. června, absolvovali houslisté, jejichž jména jsou pro náš houslový obor a jeho historii dosti důležitá – bratři Bastlovi, K. Hoffmann, J. Kovářík, J. König, O. Nedbal, R. Reissig a J. Suk. Závěrečné zkoušky instrumentalistů byly následovány zkouškami skladatelů, na kterých Hoffmann s Vítězslavem Novákem zahráli Novákovu sonátu pro housle a klavír, Suk dirigoval jedno ze svých starších děl – Dramatickou ouverturu op. 4 a Nedbal dirigoval své Scherzo caprice op. 5 a Pochod.

O letních prázdninách všichni kvartetisté poctivě doma odpočívali po náročném studiu a koncertování. Na dlouhá léta to byly poslední „volné“ prázdniny. Po nich se museli všichni rozhodnout, jakou cestou se v hudebním světě vydají. V každé profesi bylo tehdy těžké si vydělat na živobytí, v hudebním povolání to ale platilo dvojnásob. Chtěli pokračovat v kvartetní práci se stejnou vervou jako doposud, ale to znamenalo, že na jinou práci nebude čas. Rozhodli se přesto vydat se na cestu svobodného a nejistého povolání profesionálních kvartetistů, bez jistoty pravidelných výdělků, jež by jim zaručilo například hraní v orchestru či pedagogická činnost. O posvěcení svého rozhodnutí poprosili svého milovaného profesora Antonína Dvořáka, který jim 15. září 1892 poslal doporučující dopis se slovy:

²⁴ O Nedbalovi bylo známo, že je hudebně všestranný a nadaný, ale i tak si nedokážu z pozice houslistky představit, jak umělecky na výši musel Nedbal být, aby byl schopen zahrát na jednom koncertě na různé hudební nástroje v tak náročných skladbách.

„Oznamujete mi, že hodláte nastoupiti uměleckou pout' po Čechách a žádáte mne, abych Vám přispěl svým doporučením. Věřte, že nemáte ho potřebí, neboť Vás bude předcházeti Vaše dobrá pověst, která každým novým koncertem bude skvělejší...jsem si jist, že všude budete přijati s takovou láskou, jakou byl přijat učitel Váš, a očekávám, že každý koncert Váš bude zdarem korunován. Pozdravuje Vás srdečně Váš Antonín Dvořák.“²⁵ V následujících letech se ukázalo, že Dvořák měl pravdu, mladí kvartetisté vsutku sbírali jeden úspěch za druhým. Ale vraťme se nyní zpět k jejich počátkům.

Po návratu z prázdnin do Prahy se mladí umělci tedy pustili naplno do práce. V bytě Oskara Nedbala nacvičovali Smetanu, Dvořáka, Schumanna i Beethovena, které sice již znali z konzervatoře, ale jejich cílem bylo pracovat ještě více na detailech, frázích a hudebním přednesu. Přesně tak, jak byli zvyklí pod dohledem profesora Wihana. Jejich horečné úsilí bylo brzy odměněno koncertem *„Absolventů pražské konzervatoře K. Hoffmanna, J. Suka, O. Nedbala a O. Bergera“* v pražském Rudolfinu, který proběhl 22. října 1892. Zde s nimi vystoupil i čerstvý profesor klavíru Josef Jiránek, který hrál Chopinovu Fantasii f moll a Smetanovy „Rêves“. Kvarteto vystoupilo s programem, který poslední měsíce velmi tvrdě nacvičovalo. Zazněl Dvořákovův kvartet E dur op. 80, Schumannův kvartet F dur č. 2 a Beethovenova Serenáda pro housle, violu a violoncello. Po tomto koncertě již nikdo nepochyboval, snad ani kvartetisté sami, že se při výběru povolání rozhodli správně.

Vzniklo tedy první profesionální kvarteto. O jeho uměleckých kvalitách nebylo pochyb. Pořadatelé, hudební kritici i vážené hudební autority a hudební veřejnost uznali jejich koncertní výstupy za vysoce profesionální. Chlapcům tedy zbývalo vybrat jen adekvátní jméno kvarteta, které by je v jejich kariéře šťastně doprovázelo. K názvu kvarteta nakonec přišli milou náhodou. Když 5. listopadu uvedl nakladatel František Urbánek své vydání „Sousedské“ pro kvarteta skladatele Emanuela Chvály, zmínil se i o „ČESKÉM KVARTETU“, které se tuto skladbu rozhodlo zařadit do svého repertoáru. Název kvarteta se ihned ujal. Byl krátký, zvučný, reprezentativní a pro budoucí zahraniční vystoupení a turné i snadno přeložitelný.

²⁵ Originál dopisu je nezvěstný, text je převzat z knihy: Antonín Dvořák. Korespondence a dokumenty, kritické vydání, ed. M. Kuna a kolektiv, svazek 3., Editio Supraphon, Praha 1989, str. 142

Díky podnikavému duchu pražského nakladatele se podařilo brzy vyjednat s rychnovským pořadatelem a místní hudební osobností - profesorem J. Salačem první koncert kvarteta, již pod jeho novým jménem. První oficiální koncert „Českého kvarteta“ se tedy doslova odehrál v Rychnově nad Kněžnou, 13. 11. 1982. Program koncertu byl velmi rozmanitý, přesně tak, aby jak náročné publikum, tak i publikum venkovské mělo z koncertu nezapomenutelný hudební zážitek. Kvartetisté se uvedli Smetanovým kvartetem e moll „Z mého života“, zahráli Dvořákovy Valčíky a Chválový Sousedské. Hoffmann i Berger se předvedli jako skvostní sólisté – Hoffmann v Nedbalově Serenádě, Zarzyckiho Mazurce a Berger ve virtuosních skladbách Poppera a Piattiho. Klavírní doprovod obstaral neúnavný Nedbal, který se předvedl i ve čtyřruční Nešverově pohádce s profesorem Salačem. Koncert měl fenomenální úspěch. V podstatě se dá říci, že tímto vystoupením se začala psát historie Českého kvarteta.

V tomto období se ve Vídni konala významná hudební a divadelní výstava, na které se podařilo mnoha českým umělcům předvést svá hudební díla. Velice úspěšně zde byly uvedeny Smetanovy opery v podání pražského Národního divadla. Především Smetanova Prodaná nevěsta zaznamenala ve Vídni veliký úspěch. To přivedlo mladého a nadšeného profesora Josefa Jiráňka²⁶ na myšlenku představit vídeňskému publiku Smetanovy klavírní skladby, které do té doby neměly šanci překročit české hranice. O tomto nápadu se brzy dozvědělo i České kvarteto. Praktický a schopný Nedbal, který se již v počátcích ujal provozních a organizačních záležitostí kvarteta, se rozhodl využít tak velké příležitosti a domluvil s profesorem Jiráňkem spoluúčinkování na „vídeňském“ koncertě. Byl si velice dobře vědom, co by pro kvarteto znamenalo, kdyby se jim podařilo vídeňskou hudební veřejnost a místní osobnosti umělecké scény přesvědčit o svých kvalitách. Otevřel by se jim zkrátka celý svět. Netrvalo dlouho a přesvědčil o tomto nápadu i své kolegy. Jediný, kdo k jejich nadšení byl více než skeptický, byl profesor Wihan. Možná to bylo do určité míry zapříčiněno i mírnou žárlivostí, jež je každému umělci, ovlivněnému jeho egem, vlastní. Jisté ale je, že Wihan jako starý praktik moc dobře věděl, co by případný neúspěch mladým kvartetistům způsobil.

²⁶ Josef Jiránek – klavírní virtuos, Smetanův žák, tehdy čerstvě jmenovaný profesor Pražské konzervatoře.

Znal velice dobře hudební poměry v zahraničí a nelítostné hudební kritiky, kteří by mohli soubor před veřejností doslova rozcupovat. Jejich vystoupení ve Vídni se mu zdálo pro počátek jejich nadějně kariéry předčasné a nebezpečné. Mladická nerozvážnost a slepá odvaha jim ale byly při jejich uvedení se ve Vídni výtečnými pomocníky. Ale ještě než se uskutečnilo toto slavné vystoupení, které mělo pro budoucnost kvarteta zásadní význam, museli si kvartetisté na cestu za svým snem vydělat nějaký ten peníz.

Uskutečnili tedy koncerty, při nichž si nejen něco málo vydělali, ale zároveň využili příležitosti a program pro Vídeň si tzv. „obehráli“. Odjeli tedy koncertovat do Červeného Kostelce, kde zahráli Smetanův kvartet e moll „Z mého života“, a dvě věty z Griegova kvarteta g moll op. 27, a ještě Herrmannovo Capriccio pro troje housle. Jak již bylo zvykem, Hoffmann i Berger se ukázali i v sólových výstupech. Další den pak v Kolíně nad Labem při „*Velké akademii ve prospěch Krejcarového spolku*“ zahráli Dvořákovy Valčíky a Chválový Sousedské. Koncert, který následoval dne 18. prosince v rámci koncertů Umělecké besedy, byl kritiky označen za pražský triumf Českého kvarteta, jež českému hudebnímu publiku opět předvedl, jak má znít a vypadat Beethoven, jeho kvartet D dur op. 18 uvedl publikum v úžas, a odměnilo kvartetisty bouřlivým potleskem.

Mladí umělci věděli, že pro jejich úspěch v hudebních kruzích je nutno získat i stoupence z řad šlechty, kteří byli často štědrými mecenáši a hostiteli českých umělců. Kvartetisté byli doporučení Smetanovým zetěm Josefem Schwarzem²⁷ na Thurn - Taxiské panství. České kvarteto tedy na zámku Loučeň u Nymburka provedlo 22. 12. 1892 koncert pro hudbymilovného knížete Alexandra Thurn – Taxise. Na programu bylo Smetanovo klavírní trio g moll a kvartet e moll „Z mého života“. Kníže byl jejich vystoupením přímo nadšen. Záhy se stal jejich blízkým přítelem, který tyto mladé hochy po celá léta notně podporoval. Jeho prvním pomocným gestem bylo doporučení tohoto mladého tělesa kněžně Pauline Metternichové ve Vídni. Kněžna Metternichová byla vzácně inteligentní a vzdělaná dáma, která milovala hudbu a byla velkou ctitelkou a vášnivou propagátorkou Smetanových děl.

²⁷ Josef Schwarz – lesmistr v Jabkenicích a lesní geometr Thurn – Taxiského panství, Smetanův zeť – manžel jeho nejstarší dcery Žofie

Jakmile se od knížete Thurn – Taxise dozvěděla o talentovaných umělcích, pozvala je, aby jí předvedli svůj um na koncertě, který uspořádala 6. ledna 1893 na svém zámku v Plasech u Plzně. České kvarteto jí zahrálo Smetanův kvartet e moll „Z mého života“, Beethovenovu Serenádu D dur op. 8 a Griegův kvartet op. 27. Kněžna byla natolik uchvácená mladým souborem, že svoji agitaci u vídeňského dvora, u Eduarda Hanslicka a na dalších důležitých místech započala hned po jejich koncertě.

Díky jejímu vlivu u vídeňské hudební smetánky a s pomocí schopného vídeňského koncertního „manažera“ tehdejší doby A. J. Gutmanna se tak 19. ledna mohl uskutečnit památný koncert v Bösendorferově paláci²⁸, který rozhodl o mimořádné kariéře kvarteta, jehož členové pocházeli z docela malé zemičky v srdci Evropy. Koncertní půda ve Vídni nemohla být pro kvartetisty lépe připravena. I když je pravda, že o tři dny dříve v tom samém paláci uvedlo Smetanův kvartet „Z mého života“ slavné Róseovo kvarteto. Mladí čeští umělci tak byli bez okolků vystaveni nezáviděníhodnému porovnávání ze strany rozmazleného vídeňského publika. Možná si díky svému mládí ani neuvědomovali jaký křest ohněm, že je to čeká. Vždyť do Vídne se vydali jen s pár zlatkami v kapse a s dosti obyčejnými nástroji.

Na koncertě v Bösendorfově sále bylo přítomno mnoho významných osobností vídeňské hudební i šlechtické smetánky. Včetně knížete Thurn – Taxise a kněžny Metternichové, byl na koncertě i obávaný kritik Eduard Hanslick, dále W. Frey, L. Speidel, skladatel Johaness Brahms a Anton Brückner. Smetanovské soirée uvedli čeští umělci klavírním triem g moll spolu s profesorem Jiránkem, následovalo několik klavírních čísel, jež svou zbytečnou délkou vídeňské publikum příliš nezaujalo. Smetanův kvartet „Z mého života“ je však znovu zcela vtáhl do emočního víru. Skoro po každé větě bylo Smetanovo dílo odměněno jásavým a bouřlivým nadšením. Úspěch Českého kvarteta byl při jejich debutu ve Vídni vskutku fenomenální a předčil všechna jejich očekávání. Frenetický potlesk vídeňského publika byl pro mladé umělce neskutečným zadostiučiněním jejich doposud tvrdé práce.

25. ledna 1893 německý hudební kritik a spisovatel Ludwig Speidel Fremdenblatt napsal: *„Smetana byl celý muž a celý hudebník. Jej hráti dobře, předpokládá míti v sobě něco z jeho povahy. Nahoře na podiu sedí čtyři jeho krajané,*

²⁸ Bösendorfovův palác – významné místo konání koncertů ve Vídni, v tomto sále hrála nejvýznamnější komorní tělesa té doby, např. Roséovo, Fitznerovo, Hellmesbergerovo či Winklerovo kvarteto.

*samí mladí mužové, s takovou horlivostí, jako by stáli v ohni, neboť mají hájiti hudební cti svého národa. Karel Hoffmann, první houslista, držením těla a profilem vypadající jako nějaký lipský umělec, hraje s nejvděčnější oddaností, cellista Otto Berger, vynikající silným tónem a energickou hru, podobá se kandidátu teologie. Hlava Oskara Nedbala, muzikálně pevného v taktu, patří k oněm českým hlavám, v nich příroda vystupuje náhle v celé své plnosti tak, že jí nezbývá klidu k vypracování jednotlivých tahů. Josef Suk sedí tu se svým ušlechtilým profilem a pečlivě propracovává svou úlohu. České kvarteto upomíná na slavné Florentinské kvarteto jak dokonalostí jednotlivých hlasů, tak i svěžestí a ohnivostí své hry. U srovnání s Roséovým kvartetem snad mu chybí něco vnější uhlazenosti, avšak Smetanův kvartet zahráli Pražané s větší plností a vášní než Vídeňáci. Až se České kvarteto vrátí domů, může vyprávěti o nadšeném uznání, jehož se mu dostalo od vídeňského obecenstva.*²⁹

Z dopisů Otty Bergera jeho příbuzným se pak dovídáme, kdo všechno v publiku na koncertě seděl, jak moc se „Vídeňákům“ líbily Smetanovy skladby a že je čekají díky tomuto úspěchu další koncerty ve Vídni a Pešti. Od toho večera se o výjimečném Českém kvartetu vědělo téměř všude. Vídeňský koncertní podnikatel kul železo, dokud bylo žhavé a ihned využil situace. Pro České kvarteto zařídil už 24. ledna 1893 druhý koncert. Nazval ho z reklamních důvodů „letzer“ neboli poslední. Povedlo se – koncert byl ihned vyprodán a byl tak úspěšný, že to umělci ihned pocítili i na výši svých honorářů. Na programu se objevil Dvořákův smyčcový kvartet E dur op. 80, Fibichův klavírní kvartet c moll op. 11 a skladbou na přání se stal Smetanův kvartet e moll „Z mého života“.

Hned další měsíc byl protřelým Gutmannem ohlášen „skutečně poslední“ koncert Českého kvarteta, který se konal 10. 2. 1893 opět v Bösendorfově sále. Kvartetisté se před tímto koncertem ještě rozjeli do Čech, kde nejen že cvičili program na únorové vystoupení ve Vídni, ale ještě absolvovali 5. února koncert v Letňanech se stejným programem, jaký uvedli v prosinci v Červeném Kostelci. Jejich interpretace Beethovenova smyčcového kvartetu D dur op. 18, Dvořákova klavírní kvartetu Es dur op. 87 a Schumannova smyčcového kvartetu F dur op. 41 byla na koncertě 10. února přijata s takovým obdivem a nadšením, že se o mladých

²⁹ Citace z knihy: Čtyřicet let Českého kvarteta, str. 17

kvartetistech začalo ve všech místních plátcích psát jako o hudebním zjevení. Ještě nutno upozornit, že díky Českému kvartetu, které ve Vídni několikrát provedlo Dvořákovy kvartety, se hudební Vídeň do Dvořákovy hudby opravdu zamilovala. Podařilo se jim Dvořáka vídeňskému publiku přiblížit tak, že se v té době stal nejoblíbenějším komorním skladatelem.

Gutmann se snažil z úspěchu mladých českých umělců vytěžit co nejvíce. Uspořádal proto ještě jeden koncert ve Vídni, jemuž dal název „Soirée na rozloučenou“. Tento koncert byl pro mladé umělce také nesmírně důležitý. Seznámili se zde blíže s Johannem Brahmem, jehož klavírní kvintet f moll op. 34 provedli spolu s profesorem Jiránkem právě na tomto koncertě. Jak velký obdiv a uznání si u vídeňského publika získali, svědčí nejen, že zde ve Vídni měli během jediného měsíce celkem čtyři koncerty, ale také například i to, že programy jejich koncertů byly vytištěny v němčině i češtině, na tehdejší dobu nebývalý počin. Byli zváni do soukromých rezidencí bankéřů i šlechticů. Především ti čeští šlechtici, jako například Schwarzenbergové, Kolowratové, Harrachové nevynechali jedinou příležitost, aby umělce, kteří jsou jejich krajany, nepozvali k provedení hudebních programů do svých paláců.

Vídeňským triumfem si čeští kvartetisté zajistili celkem rychlé pokračování své kariéry i doma – v jejich rodné zemi. Když se vrátili zpět do Čech, nabídky ze všech českých koutů se jim jen hrnuly. Antonín Dvořák před svým odjezdem do Ameriky uskutečnil mezi lednem a květnem roku 1898 s Hanušem Wihanem a Ferdinandem Lachnerem po českých vlastech celkem 51 koncertů. Jelikož se jednalo převážně o profesory mladých kvartetistů, zajistili svými vystoupeními velký zájem u publika, které chtělo slyšet hrát na stejných místech i jejich skvělé žáky.

České kvarteto však mělo velmi záhy pocítit kruté rány osudu. Violoncellistovi Otto Bergerovi krátce po návratu z vídeňského turné zjistili počínající tuberkulózu. V březnu se konal koncert Českého kvarteta ve vyprodaném Rudolfinu, který byl z důvodu rozmáhající se nemoci mladičkého Bergera přesunut na pozdější termín, i když jen o pár dní. Kvartetisté sbírali zasloužené ovace za úžasné provedení Brahmsova klavírního kvintetu f moll op. 34 s Jiránkem. Dále zazněl Mozartův smyčcový kvartet F dur a Smetanův kvartet e moll „Z mého života“, který se stal samozřejmou součástí každého jejich koncertu.

Bergerova nemoc však neustupovala, ba právě naopak. Jeho kolegové si nechtěli vůbec připustit, že by kvarteto fungovalo bez něj. Často za Bergerem dojížděli i do jeho rodiště v Machově, aby mohli zkoušet na další koncerty. Berger se v domě své matky kurýroval, jak mohl, ale nemoc bohužel stále sílila. V roce 1893 Berger, i přes své chatrné zdraví, absolvoval se svými kolegy v rozmezí necelých tří měsíců neuvěřitelných 19 koncertů po celé české zemi. S kvartetním i sólovým repertoárem vystoupili na jarním turné v březnu v Čakovicích, Táboře, v Praze – Holešovicích, Jičíně, Chrudimi, Brně, Pardubicích, Křivoklátě, Praze, Kladně, Olomouci. V dubnu hráli v Jihlavě, Jindřichově Hradci, Čáslavi, Brně, v pražském Národním divadle, Prostějově. V květnu pak ještě v Třebíči a ve Zlíně. Jejich spoluhráči na tomto turné byli Ludvík Scheiner, Zdena Vlčková, Nedbalova sestra Marie a v Praze s nimi vystoupil profesor Jiránek. Repertoár Českého kvarteta na jarních koncertech byl opravdu rozmanitý. Smyčcové kvartety – Mozarta, Beethovena, Smetany, Dvořáka, Schumanna, Chvály, smyčcová tria – Beethovena a Herrmanna, Dvořákův klavírní kvintet, sólové výstupy všech členů kvarteta, Hoffmanovy i Bergerovy výstupy doprovodil na klavír Oskar Nedbal.

Po návratu ze zájezdu se Berger zdravotně úplně zhroutil, nastoupil na kliniku a v létě pak do domácího léčení do Machova k mamince, kam za ním jeho přátelé jezdili opět zkoušet. Všem čtyřem umělcům nastaly těžké chvíle. Přesto všichni věřili, že se jejich mladý kolega brzy uzdraví a v další sezóně nastoupí v plné síle. Nikdo netušil, že se chýlí k poslednímu koncertu v Čechách, na němž Berger vystoupí. Po značném nátlaku z řad pořadatelů Národního divadla, lékaři dovolili, Otto Bergerovi vystoupit na závěrečném koncertu Smetanova cyklu v Praze. Svoji labutí píseň na domovské půdě Berger odehrál 23. září 1893. Zazněl jak jinak, než Smetanův kvartet e moll „Z mého života“, pro České kvarteto osudové dílo. Ihned po koncertě odjel nešťastný souchotinář odpočívat a léčit se do sanatoria v Griesu blízko Bolzana. Laskavost jejich kolegů neznala mezí. Byli stále přesvědčeni, že s nimi Berger bude i nadále hrát. Proto mu až do jeho smrti z koncertů vypláceli čtvrtinu honoráře, aby si mohl nákladné léčení dovolit. Koncertní cestování prozatím pozastavili do příští sezóny. Mnoho pozvání ke koncertování v Čechách i zahraničí také odmítli. Bez svého drahého kolegy zkrátka hrát nechtěli. Za celou dobu nakonec bez Bergera vystoupili jen jednou, a to 7. Listopadu 1893 v Praze na koncertě Umělecké besedy. Bergerovým náhradníkem byl tehdy violoncellista Jan Burian, a dalšími spoluúčinkujícími byli Josef Jiránek a Rudolf Reissig.

Program koncertu obsahoval klavírní trio d moll op. 11 Aloise Jiránka a Sukův klavírní kvintet g moll. Koncert byl sice opět úspěšný, ale Bergerovi kolegové nepřestávali doufat v jeho návrat. Honorář všech kvartetistů šel opět na jeho léčení.³⁰

Dne 17. listopadu a 16. prosince se ale přece jen Berger zúčastnil vídeňských koncertů, na které dorazil ze sanatoria v Griesu. Program listopadového koncertu se bohužel nedochoval, ale z dostupných pramenů lze vydedukovat, že na programu s největší pravděpodobností zazněl Dvořákův smyčcový kvartet Es dur op. 51 a jeden z Beethovenových kvartetů.

6. prosince se jim dokonce podařilo uspořádat koncert přímo v lázeňském areálu v Griesu pro české publikum. Jak jsem již několikrát zmínila, opět byla velká část honorářů použita na violoncellistovo léčení. V první půli prosince se celé kvarteto uchýlilo i s Bergerem do Vídně, kde je 16. prosince čekal koncert za přítomnosti arcivévodkyně Štěpánky. Na programu se objevil Mozartův smyčcový kvartet F dur, Dvořákův klavírní kvartet Es dur op. 87 a Beethovenův smyčcový kvartet Es dur op. 74. Koncert měl neuvěřitelný úspěch. Přestože se Berger cítil v tomto období mnohem lépe, jeho zdraví se nezlepšovalo. Vrátil se zpět do sanatoria, kde lékaři mladým přátelům nedávali žádnou naději a Bergerovi vystupování doslova zakázali.

³⁰ Berger se o štedrosti svých přátel a kolegů nikdy nedozvěděl. Jeho kolegové tušili, že by jejich laskavost Berger s díky odmítl, aby dostál své mužné hrdosti.

2. 2. Druhé období - Bergerův nástupce

Nastal rok 1894 a členové Českého kvarteta byli postaveni před hotovou věc, čekala je těžká zkouška. Museli se rozhodnout a vybrat adekvátního nástupce za Bergera. Jaké bylo jejich překvapení, když se jim přihlásil jejich milovaný profesor a mentor Hanuš Wihan, jemuž v té době táhlo již na čtyřicítku. Nutno kvitovat, že byl ochoten se kvůli Českému kvartetu vzdát zajištěného místa profesora na Pražské konzervatoři, čímž přišel i o vidinu slušné penze, která by ho jistě neminula. Volba to byla pro Česko kvarteto vlastně ideální. Nejenže je čekala práce s violoncellistou na vysoké úrovni, jenž byl i umělcem s bohatou kvartetní praxí, ale zároveň nebyli nuceni jakkoliv měnit svou interpretaci kvartetních děl. Vždyť to byl právě Wihan, který je komornímu umění naučil. Byl to on, kdo jim vštípil základní principy a postupy pro kvartetní práci. Nemohli si vybrat lépe. Troufám si říct, že i pro Wihana byla jejich nabídka výzvou pro zralého umělce vyrovnat se tak mladickému elánu. Až do Bergerovy smrti byl Wihan v programech uváděn jako hostující violoncellista Českého kvarteta. Wihan ještě stále v té době plnil své pedagogické povinnosti i umělecké výkony v rámci koncertů Jednoty pro komorní hudbu.

Rokem 1894 začíná pro kvarteto nová a významná epocha. Profesor Wihan zastával nakonec post violoncellisty celých dvacet let a byl pro své kolegy, jeho bývalé studenty, silnou autoritou, osobností a pevným přístavem v divokých vodách hudební scény.

Jakmile se tedy kvartetistům podařilo vyřešit otázku chybějícího člena souboru, dali se ihned do pilného cvičení. Repertoár kvarteta nebyl v počátcích příliš obsáhlý, co se kvartetních skladeb týká. Důvodem byla nejen vytíženost souboru, ale též nadcházející Bergerova nemoc. Kvartetisté tudíž neměli čas ani síly studovat nová díla. Proto první koncerty s novým členem kvarteta sestávaly z již nastudovaných děl. Teprve o nějaký čas později se kvartetisté pustili do studia a rozšiřování repertoáru. V následujícím období České kvarteto odehrálo mezi lednem a listopadem na 60 koncertů. 13. ledna se vrátili se Smetanovým smyčcovým a Sukovým klavírním kvartetem do Vídně. Další koncerty následovaly téměř den po dni.

Den po koncertě ve Vídni kvartetisté vystoupili ve Štýrském Hradci, další den v Celovci, 18. ledna ve městě Karlovac a den poté v Zagrebu. Na programu byl Beethoven, Haydn, Dvořák i Smetana. Po značných cestovních trampotách odehráli koncert 21. ledna v Terstu, 22. ledna v Mariboru, a 23. ledna v Lublani, kde své zahraniční turné zakončili. Programy lednových zahraničních vystoupení jsou bohužel dodnes nezvěstné. Ke konci února se konaly dva koncerty, v Místku a v Kroměříži. Následnou měsíční pauzu od koncertování si lze vysvětlit snad jen pedagogickými povinnostmi, kterým musel Wihan dostát, a svou absenci tak svým studentům na konzervatoři vynahradit.

Od února skoro až do ukončení sezóny vystupovalo České kvarteto až na výjimky jen v Čechách. V březnu byli umělci pozváni do Vídně baronem Bezecným, jenž byl jejich velkým obdivovatelem, aby zahráli na koncertním soirée Klubu dvorních radů. Tak tedy 7. března po přednášce samotného barona, předneslo České kvarteto Smetanův kvartet „Z mého života“, Haydnovy variace a Dvořákovy valčky. Den nato ještě hráči absolvovali veřejný koncert s trochu pozměněným programem. Uvedli tehdy Dvořákův klavírní kvintet A dur op. 81 a klavíristou jim tehdy nebyl nikdo jiný než slavný pianista Alfred Grünfeld. Ten se v následujících letech stane nejen věrným spoluhráčem kvartetistů, ale i jejich blízkým přítelem. Cestou z Vídně se ještě zastavili v tehdejší Prešpurku (dnešní Bratislava), aby zde odehráli další koncert, který měl opět mimořádný úspěch. V březnu pak pokračovali svým českým turné na Moravě. Začali 11. března v Kroměříži, pokračovali do Uherského Hradiště a Olomouce. V Olomouci navázali kontakty se spolkem Žerotín.

Jejich moravské koncertování končilo 19. března v Prostějově. V tom samém měsíci si během řady moravských koncertů odskočili odehrát dva koncerty v rámci abonentní řady Jednoty. Přestože České kvarteto již bylo v naší zemi poměrně známé, musel Wihan využít svého vlivu, aby bylo České kvarteto na dva ze čtyř abonentních koncertů pozváno. První spolkový koncert pro Jednotu se konal 2. března, kde s Wihanem zahráli Beethovenův smyčcový kvartet F dur op. 59, a s kolegy Lachnerem, Pickem, Bauerem a Burianem provedli Mendelssohnův oktet Es dur op. 20. Kvůli druhému koncertu pro spolkové publikum Jednoty museli přerušit své krátké moravské turné a 16. března uchvátili obecenstvo Sukovým klavírní kvintetem g moll s kolegou Jiránkem, kvartetními díly Schuberta, Čajkovského a Griega, s kolegy Čádkem, Pickem, Baurem a Burianem pak předvedli Spohrův oktet.

Zbytek jarní sezóny a léto pak strávili koncertováním po Čechách. Na konci března začali koncertem v Plzni, v dubnu se pak objevili v Jindřichově Hradci, Kutné Hoře, Nymburku. Po koncertě v Pardubicích - 14. dubna přerušili nakrátko koncertování a vydali se za Bergerem do sanatoria v Griesu. Odjeli tam bez Wihana, aby dali těžce nemocnému Bergerovi šanci si ještě s kolegy zahrát. Způsobili mu tím velikou radost a jejich společné dva koncerty v sanatoriu byly pro nešťastného mladíka radostnou vzpruhou.

Ještě dva koncerty v této sezóně je důležité zmínit. Jedná se o vystoupení v Praze, z nichž jedno se uskutečnilo 10. dubna pro Uměleckou besedu, kde za spoluúčinkování Jiráňka České kvarteto opět uvedlo Sukův klavírní kvintet g moll. Jejich další koncert se pak odehrál v Rudolfinu, kde kvartetisté s Adolfem Grünfeldem provedli reprízu jejich nedávného vídeňského koncertu a uvedli opět Dvořákův klavírní kvintet op. 81. Po návratu z Griesu se znovu pustili do koncertní činnosti s Wihanem. Od konce dubna do počátku června se kvarteto vydalo do těchto měst: Prostějov, Chrudim, Nymburk, Kolín, Brno, Benešov, Nový Bydžov, Roudnice, Jilemnice a 3. června koncertní šňůru po Čechách zakončili ve Slaném. Přehráli na nich, nám již z předešlých programů známé klavírní kvintety, kvartety a samozřejmě smyčcové kvartety.

Po této náročné sezóně je čekaly první pracovní prázdniny. I když si našli čas na odpočinek, strávili nějakou dobu v Brandýse nad Orlicí, jenž byl Wihanovým domovem. Zde tvrdě a poctivě dřeli pod profesorem dohledem téměř celé léto. Hlavním cílem tohoto letního soustředění bylo rozšířit jejich kvartetní repertoár. Jako nová díla k nastudování si zvolili Dvořákův kvintet se dvěma violami, dále pak smyčcový kvartet Tanějeva, d'Alberta a Rubinsteina, Dvořákův kvintet s kontrabasem op 77., a několik dalších skladeb. Jak se stalo již na konzervatoři jejich krédem, kromě samozřejmého intonačního a rytmického nácviku, snažili se skladby nastudovat co nejvěrněji dle zápisu. Chtěli docílit vyváženosti jednotlivých hlasů, jednotlosti zvuku souboru, ale nikdy na úkor individuality jednotlivých hráčů. Snažili se o interpretační a stylovou dokonalost, která měla být cestou k jejich vytouženému kvartetnímu mistrovství.

Brandýs se tehdy stal místem setkávání výrazných intelektuálů té doby. Při přátelských setkáních a hovorech se zde objevil například skladatel Bendl, folklorista Karel Weis, hudební kritik Chvála, paní Rösslerová, jež se stala později spoluzakladatelkou Českého komorního spolku, dále pak houslový virtuos František Ondříček a mnoho dalších. V podstatě již tehdy se zde objevily zárodky pozdějšího Českého spolku pro komorní hudbu. Po tomto létě započalo neplodnější období Českého kvarteta. Brandýs nad Orlicí byl tehdy pro mladé umělce ideálním prostředím pro jejich tvrdou práci a studium. Jako poděkování za možnost strávit studijní volno právě v místě, které bylo útočištěm profesora Wihana, uspořádali na počátku sezóny 2. září koncert v Brandýse nad Labem. Následovaly koncerty v Českých Budějovicích s Marií Nedbalovou a 16. září se konal tzv. „dvořákovský koncert“ v Semilech. Na programu zazněly jen Dvořákovy skladby – smyčcový kvartet C dur op. 61, Romance ze smyčcového kvarteta Es dur op. 5, Valčíky A dur a D dur a klavírní trio Dumky op. 90. To vše s Dvořákem u klavíru. Poté odehráli kvartetisté ještě tři koncerty, které byly jakousi předzvěstí jejich zářné kariéry, jež byla od té doby úzce spjata s nově vzniklým českým spolkem. Dne 8. září zahráli na populárním koncertě Umělecké besedy. Poté se konaly koncerty - 6. října v Olomouci a 7. října v Brně, se stejným programem.

Památný koncert, kterým České kvarteto započalo činnost nového sdružení – „*Spolku pro komorní hudbu*“³¹, se odehrál 10. října 1894 v Rudolfinu. Český spolek pro komorní hudbu vznikl odštěpením od Jednoty pro komorní hudbu, jež byla do té doby převážně „německá“, a to ve všech směrech. Řekněme, že se českým umělcům podařilo osvobodit českou hudbu z německého područí. Předsedou spolku se tehdy stal Josef Hlávka, prezident České akademie věd a známý podporovatel a mecenáš české hudební scény. Jednota zůstala čistě německým spolkem. Mezi oběma sdruženími pak vznikla jakási zdravá soutěživost, jež donutila české hudební prostředí dorůst až na světovou úroveň. České kvarteto bylo od té doby až symbolicky spjata s Českým spolkem a stalo se jeho rezidenčním souborem. Nejen pro spolek, ale i pro kvartetisty to bylo spojení více než výhodné. Spolek tak získal reprezentativní komorní sdružení a pro kvartetisty znamenalo pravidelné účinkování pro spolek jakousi existenční a finanční jistotu.

³¹ Zpočátku byl i z politických důvodů nazýván „jen“ Spolek pro komorní hudbu, teprve později získal název, tak jako ho známe dnes: Český spolek pro komorní hudbu

Oba tyto „spolky“ – organizační i reprodukční, byly hrdými nositeli přívlastku „český“, a vzhledem k budoucím snahám o prosazování české hudby bylo toto více než oprávněné.

Koncert v Rudolfinu byl významnou kulturní událostí pro českou hudební veřejnost. Na koncertě zazněl krásně vybraný slovanský program. Kvartetisté ho zahájili Smetanovým kvartetem „Z mého života“, následoval Tanějevův smyčcový kvartet³² a v premiéře i Dvořákův kvintet Es dur se dvěma violami, s Ferdinandem Lachnerem u druhé violy. Přítomnost Antonína Dvořáka³³ dodala této události potřebný lesk. Po této jedinečné události následovaly koncerty v Hradci Králové, Rychnově, Plzni, Mladé Boleslavi, ve Znojmě a 5. listopadu se konal druhý koncert pro Český spolek pro komorní hudbu v Rudolfinu.

10. Listopadu 1894 si České kvarteto podmanilo berlínské publikum. Profesor Wihan velice dobře věděl, co Berlín znamenal pro hudební svět. Chtěl, aby jeho dnes již kolegové, dobyli toto hudbymilovné město a zajistili si tak zářnou budoucnost. Triumfální úspěch ve Vídni na začátku jejich kariéry pro ně znamenal podmanění si tehdejšího Rakouska – Uherska, ale dobýt Berlín, to byla příležitost, jak si získat klíč k branám do celého světa. Známosti a velký Wihanův vliv zajistily kvartetu jedinečného berlínského koncertního agenta – Hermanna Wolfa, který se jim později staral o všechna vystoupení v Německu. To, co pro koncertní umělce znamenal svým vlivem a schopnostmi Adolf Gutmann ve Vídni, tak důležitý byl Hermann Wolf pro Berlín.

České kvarteto nemělo ani v Berlíně jednoduché podmínky pro svůj debut. Berlín patřil Joachimovu kvartetu. Především v Beethovenovských dílech měl Joachim tzv. „patent“ na správnou interpretaci. Ale podobně jako ve Vídni, tak i v Berlíně měl první koncert Českého kvarteta kolosální úspěch. Publikum bylo tak nadšené, že nakonec namísto jediného koncertu v Berlíně uspořádali ještě další dva – 17. a 22. listopadu. Německé turné se ještě rozšířilo o koncerty v Lipsku (13. a 23. listopadu) a 12. listopadu hráli mladí kvartetisté ještě v Drážďanech.

³² Díla ruských autorů v programu Českého kvarteta, to byla práce Wihana, který ruskou hudbu miloval a chtěl, aby i jeho kolegové ocenili její kvality a propůjčili ruské hudbě místo na svých koncertech. Když se pak kvartetisté dostali ke koncertování v ruských zemích, myslím, že až tehdy si uvědomili, jak prozíravě si Wihan počínal.

³³ Antonín Dvořák se v té době vrátil po dvou letech z Ameriky, aby v Čechách na své milované usedlosti ve Vysoké u Příbrami strávil prázdniny. Na podzim se po dlouhých dvou letech ukazuje hudební veřejnosti právě na tomto slavnostním koncertě.

Mezitím ještě odehráli v Praze již třetí koncert pro Český spolek a koncert pro Klub státních úředníků.

Díky Českému kvartetu Německo objevilo Smetanu, jeho kvartet „Z mého života“ byl v pojetí českých interpretů pro berlínské publikum neskonalým zážitkem. Dvořák, kterého kvartetisté obohatili slovanskou interpretací, získal pro Němce jiné obrysy a do té doby nevídanou hloubku. Přesvědčili tak i zarputilé kritiky o kvalitách nejen Dvořákových skladeb, ale především samotného Českého kvarteta. Vypráví se, že obávaný kritik Otto Lessmann, jenž se vždy prohlašoval za Dvořákova odpůrce, byl záhy obměkčen a Dvořáka si nakonec jejich zásluhou zamiloval. Interpretace Beethovenových děl vzbudila u berlínské hudební veřejnosti velké pozdvižení. Doposud slýchali jen dokonalou, ale strohou interpretaci Joachimova kvarteta. Čeští umělci však svým niterným prožitkem dokázali z Beethovenova kvarteta udělat skladbu tak hlubokou, že německé publikum doslova jichlo. Otto Lessmann ve své kritice pro „Allgemeine Musik – Zeitung“ 30. listopadu 1894 píše: *„České kvarteto dosáhlo ve svém druhém i třetím koncertě právě tak velkého úspěchu jako v prvním, že citový svět Beethovenův není Českému kvartetu zemí neznámou, dokázala nejen jasnost provedení, provázená podivuhodnou, nejvyšší a sotva kdy předtím slyšenou libozvučností, nýbrž i vroucí vřelost výrazu, jež měla na posluchačstvo přímo zapalující účinek. Od žádného kvartetního sdružení, jež jsem měl příležitost poznati během třiceti let, neslyšel jsem něco tak krásného, jako bylo nebeské Adagio tohoto E dur kvarteta.“*³⁴

Když se kvartetisté po tomto fenomenálním úspěchu v německých zemích vrátili do Čech, čekalo je ten rok ještě několik koncertů v Čechách. V prosinci hráli v Táboře, Lounech, 10. prosince se konal další populární koncert Umělecké besedy a pak ještě další dva koncerty (5. a 30. prosince 1894) pro Český spolek pro komorní hudbu.

Za dva roky svého profesionálního působení odehrálo České kvarteto na 107 koncertů, u nás i v cizině. Převážná část skladeb byla od českých autorů – Smetany, Dvořáka, Nedbala a Suka. Českému kvartetu se tak podařilo za krátkou dobu dostat na úroveň špičkových zahraničních těles. Bylo prvním profesionálním kvartetem u nás a dalo svou činností popud ke vzniku mnoha dalších komorních sdružení.

³⁴ Citace z knihy Čtyřicet let Českého kvarteta, str. 27

Jejich velká zásluha spočívala i ve zpopularizování Smetanových a Dvořákových děl za českými hranicemi. Zasloužilo se o emancipaci české hudby, ve společnosti, jež byla do té doby z velké části německá, i když se snažila být tzv. utrakvistická. Jméno „České“³⁵ toto kvarteto proto neslo rozhodně právem.

V Berlíně se České kvarteto pomalu stávalo miláčkem publika. Účinkovalo nejen na veřejných koncertech adekvátně honorovaných, ale pořádali také soukromé hudební večery pro své nové přátele a mecenáše přímo v jejich sídlech. Mnoho těchto koncertních soirée se konalo například v nakladatelském domě Fritze Simrocka. Často potěšili svým uměním doma i Otto Lessmanna. Svým uměním si získali mnoho přátel i mezi skladateli a umělci, jež se cítili poctěni, když si mohli s „Čechy“ („Die Böhmen“, jak je mnozí nazývali) zahrát. Ve Vídni³⁶ byli již stálými a oblíbenými hosty. Rozhodli se proto využít svých prozatímních úspěchů nejen tam, ale i v Berlíně a okolí, a rozšířili záhy své pole působnosti i do severní části Německa. V roce 1897 absolvovali v Hamburku řadu koncertů. Po roce 1900 se jim podařilo dobýt další „baštu“ německého hudebního světa, a to Mnichov. Jejich koncertování se tak postupně rozšířilo po celém Německu.

Jediná obava, která vrhala stín na budoucnost kvarteta, byla obava z branné povinnosti. Naštěstí zdraví Nedbala ani Hoffmanna nebylo v takovém stavu, aby mohli mládenci nastoupit do vojenské služby. Nakonec se díky vlivným osobnostem podařilo vojenské povinnosti zbavit i Josefa Suka. Na dlouhých 10 let to byla poslední z překážek, která bránila v rozletu tak skvostného komorního seskupení.

V nejbližších letech uskutečnilo České kvarteto velkolepé evropské turné. K velké radosti Hanuše Wihana se vydali kvartetisté následující sezónu roku 1895 na koncertní turné do Ruska, hned po něm do Itálie. Roku 1896 navštívili Francii, rok nato Anglii, Holandsko, Belgii, a všechny severské země: Dánsko, Norsko, Švédsko. V dalším roce jeli koncertovat do Švýcarska, pak se vydali do jižních zemí: do Rumunska, Bulharska, Turecka, Portugalska a Španělska. V těchto letech opanovali takřka celou Evropu.

³⁶ Pro zajímavost zmíním jeden mimořádný vídeňský koncert, který se konal 27. března 1896 ve velkém sále Musikvereinu. Mimořádný proto, že na koncertě byli přítomni blízcí přátelé Českého kvarteta a téměř všichni skladatelé, jejichž skladby ten večer kvartetisté zahráli – skladatelé Antonín Dvořák a Johannes Brahms. Anton Brückner bohužel pro nemoc nemohl být přítomen. Na programu zazněl Dvořákův smyčcový sextet, Brahmsův klavírní kvartet g moll s Richardem Epsteinem a Brücknerův smyčcový kvintet F dur s Karlem Rychlíkem u 2. Violy.

Z popudu carských hudebních společností byli kvartetisté roku 1895 povoláni do Ruska – do Petrohradu a do Moskvy. Základ jejich programů opět tvořily skladby Smetany a Dvořáka. První vystoupení uchvátilo sice publikum, kritiky již nikoliv. Nebylo to právě jejich umění, které by ruské kritiky popudilo, ale spíše prosazování české hudby, které se kritikům nelíbilo. I po tolika letech od provedení Smetanovy Prodané nevěsty v Rusku (v roce 1871) byl stále patrný odmítavý postoj k české hudbě. K velkému zklamání všech členů kvarteta se to projevilo i v některých kritikách jejich kvartetního umění. Ale naštěstí se historie jejich debutů opakovala. Dalšími koncerty si stejně tak jako v německých a rakouských zemích brzy získali celou ruskou hudební veřejnost. Dostalo se jim nakonec i tam kýženého ocenění. Navázali zde četná přátelství s nejvýznamnějšími skladateli a ruskými umělci. Dovolte mi jmenovat alespoň Rimského – Korsakova, Alexandra Glazunova, Ljadova, Skrjabinu a Afanasieva³⁷, se kterými se naši kvartetisté potkali v Petrohradě. V Moskvě se spřátelili s profesorem Janem Hřímálým³⁸, dirigentem Vasilijem Safonovem³⁹ a skladatelem Tanějevem. Tanějev se stal jejich blízkým přítelem a spoluhráčem, jednou s nimi vystupoval dokonce i v Praze. České kvarteto jeho díla poprvé uvedla na evropské půdě, Tanějev jim dedikoval jeden ze svých krásných kvartetů a seznámil je se svým přítelem Lvem N. Tolstým, jenž se záhy stal vděčným posluchačem Českého kvarteta a začal mladé umělce zvat ke koncertování do svého domu na soukromé hudební soirée.

Nutno ještě poznamenat, že do té doby byla komorní a kvartetní hudba výsadou spíše soukromých hudebních večerů. Na veřejných koncertech se tento druh hudby neprovozoval. České kvarteto tedy bylo v ruských zemích propagátorem nejen české kvartetní hudby, ale především té ruské. Dokonce, podobně jako u nás, bylo jejich kvartetní umění impulsem k vytvoření mnoha tamních profesionálních sdružení. Do Ruska, jež se stalo jejich věrným obdivovatelem, se České kvarteto vydalo na koncertní turné celkem devětkrát. Obsáhlo celou zemi od baltských oblastí až po Baku a Tbilisi.

³⁷ Afanasiev – ruský skladatel, jehož dílo jako první hrálo České kvarteto

³⁸ Jan Hřímálý – český houslista působící jako profesor na moskevské státní konzervatoři

³⁹ Vasilij Safonov – ruský dirigent, pianista a ředitel moskevské konzervatoře

V roce 1895 se České kvarteto vydalo ještě do Itálie a rok poté do Francie. Obě země přijali umění kvarteta s velkým obdivem, ale už ne s takovou vřelostí, jak si možná tehdy mladí kvartetisté představovali. V Itálii měli úspěch převážně v severní části země. Ve Francii byly jejich koncerty taktéž úspěšné, ale místním pořadatelům se nepodařilo udržet vztahy s Českým kvartetem natrvalo. Možná bylo příčinou ne příliš velké nadšení pro francouzskou hudbu ze strany Wihana. V obou zemích naši mladí umělci navázali mnohá jim prospěšná přátelství. V Itálii se mezi jejich přátele řadili umělci jako A. Boito, A. Bazini, G. Martucci, G. Sgambatti, L. Sinigaglio a jejich častým spoluhráčem byl pianista Ernesto Consolo. Ve Francii je pak významný francouzský klavírista Raoul Pugno přivedl k dílům Césara Francka. V roce 1895 premiérovali kvartet Vincenta d'Indyho, dosud nepřiliš uznávaného autora. Kvartet Maurice Ravela prý zahráli na koncertě v Paříži tak krásně, jak se to doposud žádným francouzským umělcům nepodařilo. Přesto se ale Itálie ani Francie nakonec nepřidala k zemím, kam by České kvarteto při svých koncertních cestách každý rok zavítalo.

V další jižní zemi – ve Španělsku – se jim podařilo získat publikum pro krásnou českou kvartetní hudbu, která zde díky nim zazněla poprvé. V Madridu provedli celý beethovenovský kvartetní cyklus. Hráli v nejstarší univerzitě v Salamance, kde kvartetní hudbu nikdy předtím neslyšeli. Byli pozváni ke španělskému dvoru, kde si královna nechala přes nelibost rakouského velvyslance zahrát českou hymnu *Kde domov můj*. Dokonce při loučení údajně řekla Sukovi, o němž věděla, že je Dvořákův zeť: „*Vyřid'te Dvořákovi, že má ve Španělsku vášnivou ctitelku, které by prokázal radost, kdyby jí poslal svou podobiznu.*“⁴⁰

Dalšími evropskými zeměmi, kde si České kvarteto získalo své ctitele, byly severské země. Vyzdvihla bych zvláště seznámení a ptažmo přátelství s Edvardem Griegem, jenž byl zároveň velkým obdivovatelem hudby Antonína Dvořáka. V Anglii se stal nadšeným ctitelem Českého kvarteta Edward Elgar. Po koncertech v roce 1897, na kterých zazněly jeho skladby v pojetí Českého kvarteta, se autor vyjádřil: „*Proto jsem tak dlouho žil, abych se dočkal Vašeho provedení.*“⁴¹

⁴⁰ Citace z knihy Čtyřicet let Českého kvarteta, str. 68

⁴¹ Citace z knihy Čtyřicet let Českého kvarteta, str. 68

Zemí, kde však byli přijati s nebývalým nadšením a vřelostí, se stalo Holandsko. Poprvé se vydalo České kvarteto do Holandska v roce 1897, po návštěvě Anglie. V tomto roce jen v Amsterdamu uskutečnilo na 13 koncertů. Záhy se jejich sláva rozšířila po celé zemi. Holandsko se stalo jejich každoroční oblíbenou štací. Počet koncertů zde uskutečněných se pohybuje ve stovkách.⁴² České kvarteto bylo pro holandské publikum zjevením. Velmi brzy zde nebylo města, kam by naše kvarteto nezavítalo. Jejich obliba byla tak značná, že i když se z organizačních důvodů nenašel koncertní sál, kde by mohlo České kvarteto vystoupit, podařilo se je přesvědčit, aby své umění předvedlo například v kostelech. Zlí jazykové dokonce tvrdí, že Holanďané zahrnuli České kvarteto až posvátnou úctou, které se jim nedostalo ani v jejich rodné zemi. Mladí kvartetisté zde předvedli celé dílo Beethovena i Dvořáka. V některých pramenech se můžeme dočíst, že se České kvarteto na koncertování v Holandsku vždy velmi těšilo, a jezdilo tam téměř jako domů.

Dlužno říci, že České kvarteto nikdy nezavítalo do zemí mimo evropský kontinent. I když se umělce snažili pořadatelé a agentury přesvědčit například ke koncertnímu vystupování v Americe, obavy z náročného a tehdy příliš komplikovaného cestování je nakonec vždy odradily.

Záznamy z jednotlivých zahraničních cest si členové kvarteta vedli velice sporadicky, proto se musíme spokojit jen s kusými údaji, které existují. Přesto ale můžeme říci, že veškerá koncertní turné v cizině pořádaná od roku 1894 položila základ pro jejich budoucí pravidelné výjezdy do zahraničí. Do roku 1904 České kvarteto koncertovalo nejen mimo české hranice, ale také ve své zemi. V Praze ale mimo koncerty spolků téměř vůbec neúčinkovalo. Zhruba až do roku 1914 České kvarteto hrálo na 126 koncertech Českého spolku pro komorní hudbu. Vezmeme-li v potaz, že abonentních koncertů bylo do roka 8, kvarteto si pravidelně 5 koncertů v řadě odehrálo. Pozice kvarteta ve spolku byla opravdu výjimečná až neochvějná.

⁴² Dle záznamů se jedná o téměř 560 koncertů

2. 3. Třetí období – odchod Nedbala

České kvarteto zažívalo jedno ze svých nejpłodnějších období. Zdálo se, že téměř nic nemůže bránit v jeho uměleckém rozmachu. V roce 1906 však dostalo kvarteto další personální ránu. Opouští ho další zakládající člen – z violového postu odchází Oskar Nedbal. Pro plně fungující soubor, jehož kariéra je nyní slibně rozjetá je to velice těžká rána. Pro samotného Nedbala se ale jedná o naplnění snu a logické vyústění jeho předchozího snažení. Nutno dodat, že Nedbal během těch let u violového pultu neskutečně vyžrál. Z mladého schopného instrumentalisty se stal „král violy“. Kvarteto přišlo jeho odchodem o silnou uměleckou individualitu, jež dotvářela jednotný celek kvartetního souboru. Už během studijních let rozděloval svou pozornost mezi několik nástrojů (zprvu trumpetu, poté housle, viola a klavír), skladbu a především dirigování, jež se stalo jeho vášní. Již na konzervatoři se uplatňoval jako dirigent při různých studentských vystoupeních. Mezi lety 1896 – 1906 byl příležitostným dirigentem nově vzniklé České filharmonie. Tímto orchestrem byl osloven již při jeho vzniku v roce 1901. Tehdy stávající členové orchestru Národního divadla založili „dnešní“ Českou filharmonii. Nedbal musel kvůli vytížení v Českém kvartetu nabídku stálého dirigentského místa odmítnout, ale příležitostně Českou filharmonii přeci jen dirigoval. V roce 1901 dirigoval Českou filharmonii ve Vídni na koncertě pořádaném k významnému jubileu Antonína Dvořáka. Následující rok - 1902 absolvoval s filharmonií a Janem Kubelíkem turné po Anglii. Po ukončení činnosti v kvartetu našel své místo jako dirigent nově vzniklého Orchestru hudebních umělců ve Vídni. Velmi brzy se díky svým nesporným uměleckým kvalitám a dirigentským schopnostem zařadil mezi světovou špičku a dosáhl mezinárodního uznání. Kromě profesních snů, byl dalším důvodem k jeho odchodu také osobní, citová a morální záležitost⁴³, kvůli níž nemohl nadále setrvávat v souboru jako jeho právoplatný člen.

Po Nedbalově odchodu nastalo tedy pro kvarteto znovu rozhodování, koho vybrat za jeho nástupce. Josef Suk navrhl svého přítele, houslistu Jiřího Herolda. Ten byl v té době primáři jiného souboru – Heroldova kvarteta⁴⁴.

⁴³ Viz medailonek Oskara Nedbala

⁴⁴ Heroldovo kvarteto získalo název po jeho primáriovi, Jiřím Heroldovi. Dalšími členy kvarteta byli: sekundista Alois Paleček, vystřídal ho Karel Liška a poté Bohumil Brož, violista Oldřich Vávra a violoncellista Max Škvor. Jejich slibná kariéra byla bohužel zastavena Heroldovým odchodem do Českého kvarteta. Ještě za svého

Přijetí místa violisty v Českém kvartetu tedy pro Herolda znamenal téměř jistý zánik mladého nadějného tělesa. Hladké fungování Českého kvarteta nabylo však téměř národního významu, proto se tedy Herold nakonec rozhodl pro záchranu Českého kvarteta. Povolání Jiřího Herolda do kvarteta se ukázalo být velice šťastným. Po Nedbalovi získal soubor další silnou uměleckou osobnost a také znamenitého violistu. Herold byl též odchovancem Bennewitzovy stáje jako jeho kolegové. Byl výborným houslistou, což ostatně dokázal svým působením ve svém původním souboru. Jiří Herold byl inteligentní hudebník, měl již slušnou kvartetní zkušenost, a proto mu nečinilo potíže přizpůsobit se stylu Českého kvarteta. Když pak přišla ve skladbách ta správná chvíle, dokázal svým violovým vstupem přímo zazářit. Své umělecké kvality prokázal i při mnoha sólových vystoupeních. Soubor obohatil nejen svým krásným a vřelým tónem, ale též vlastnostmi tolik vzácnými pro soudržnost jakéhokoliv společenství. Prvním koncertem, na němž České kvarteto vystoupilo s novým členem, byl abonentní koncert pro Český spolek pro komorní hudbu. Program koncertu byl velmi zajímavý. Zazněl smyčcový kvartet G dur Josepha Haydna, Novákův kvartet D dur, a smyčcový kvartet F dur op. 59. L. van Beethovena. O nějaký čas později předvedl, jak jsem již zmínila, své schopnosti jako sólista, a to v koncertantní symfonii Es dur W. A. Mozarta, kde mu byl zdatným spoluhráčem jeho kolega z kvarteta Karel Hoffmann.

V době, kdy začali kvartetisté hrát s Jiřím Heroldem, rozhodli se obohatit dramaturgické plány svých koncertů tzv. celovečerními cykly. S nápadem přišel zkušený harcovník Wihan a jeho kolegové ho přijali s nadšením. Cokoliv nového a zajímavého je mohlo posunout opět o kus dál. Tato nová koncepce pojetí dramaturgie měla vytříbit jejich umělecké kvality. Pro pořádek si uvedme alespoň ty nejdůležitější cykly, jež do začátku války České kvarteto odehrálo. V sezóně 1907 – 1908 uvedlo v Petrohradě cyklus komorních Beethovenových děl, a v Madridu pak v šesti večerech cyklus, který provedl posluchače vývojem komorní hudby. Následující sezónu v Amsterdamu a v Haagu uvedlo Beethovenův úplný cyklus. V letech 1909 – 1910 se umělci vrátili do Petrohradu s šesti večerním cyklem skladeb L. van Beethovena a navštívili s ním i Moskvu. O provedení těchto cyklických večerů záhy projevila zájem i tuzemská scéna.

fungování si během tří let (1903 – 1906) dokázali získat uznání během koncertů uskutečněných nejen v Čechách, ale i v zahraničí (tehdejší Rakousko – Uhersko, Německo, Holandsko, Švédsko, Dánsko, Finsko a Rusko).

Český spolek pro komorní hudbu se vyjádřil, že by i on, v rámci svých abonentních řad měl zájem, aby hudební cykly provedlo České kvarteto v Praze. Tak tedy hned v roce 1911 České kvarteto uspořádalo pět večerních cyklů Beethovenových kvartetů v Praze a uvedlo je tentýž rok i v Amsterdamu a Haagu. V roce 1912 proběhlo v Praze dalších pět soirée na počest Dvořáka a roku 1913 uskutečnilo České kvarteto k výročí dvacetileté činnosti souboru šest večerů, které se věnovaly vývoji komorní hudby. V rámci těchto koncertních cyklů, věnovaných vývoji hudby, představili kvartetisté autory, kteří byli v daném období pro komorní hudbu zásadní. Na programu se objevili: C. Ph. E. Bach, L. Boccherini, K. D. von Dittersdorf, J. Haydn, W. A. Mozart, L. Cherubini, L. van Beethoven, F. Schubert, F. Mendelssohn, R. Schumann, J. Brahms, B. Smetana, A. Dvořák. P. I. Čajkovskij, C. Franck, V. Novák a M. Reger. Konečně tyto celovečerní komorní cykly nebyly obohacením jen pro soubor samotný, ale byly velkým přínosem pro pražské kulturní prostředí a jeho hudební život. V meziválečném i poválečném období pokračovalo České kvarteto v těchto tematických večerech. V roce 1916 v pěti a 1927 v šesti večerech uvedlo v rámci svých mimořádných koncertů pro spolek cyklus Beethovenův a v roce 1929 Dvořákův cyklus, který proběhl během pěti večerů. Další novinkou v dramaturgii byly večery věnované konkrétním skladatelům. Všichni to byli autoři žijící a těšící se přátelství všech členů kvarteta. Tanějevovi vzdali svůj hold autorským večerem v roce 1908, Smetanovi v roce 1909, následoval Reger v roce 1910, Novák v roce 1911 a Suk až v roce 1933, kdy České kvarteto svou kariéru definitivně končilo.

V dobách, kdy vystupovali s Jiřím Heroldem, byla pozice Českého kvarteta mimořádná. Soubor patřil mezi tuzemskou i zahraniční špičku kvartetního umění. Svojí interpretací děl a dramaturgickými progresivními nápady si získalo jedinečné místo na pomyslném pomníku komorní hudby. Jeho koncertní činnost byla neskutečně obsáhlá. Ročně absolvovali kvartetisté více než 100 koncertů. Nebylo města ani vesnice, kam by v Čechách nezavítali. Zahraniční turné zabírala někdy až osm měsíců z celého kalendářního roku. Než vypukla 1. světová válka, jejich koncertní činnost jen pro Spolek čítala do roku 1914 celkem 126 vystoupení.

2. 4. Čtvrté období – nejmladší člen a Wihanův nástupce

Na počátku roku 1913 propukly u tehdy již téměř šedesátiletého profesora Wihana zdravotní problémy. Wihan si nechtěl připustit, že by se měl šetřit, natož „nedej bože“ odpočívat. Snažil se svědomitě dostát všem svým povinnostem a závazkům. Především těm, které byly spojeny s Českým kvartetem. Přesto se však stávalo, že se sem tam musel nějaký koncert buď odložit, nebo úplně zrušit. Bylo znát, že věčné harcování po světě Wihanovi mnoho sil nepřidává. Když se kvarteto koncem sezóny mělo vydat na turné do Anglie, Wihanovi se přitížilo a jeho kolegové museli narychlo shánět adekvátní náhradu. Nakonec s nimi do Anglie vyrazil mladý a nadějný violoncellista Ladislav Zelenka, který hbitě a pohotově zaskočil za nemocného Wihana. Zelenka již v té době byl dosti zkušeným kvartetním hráčem, protože byl členem dalšího skvělého kvartetního seskupení nazývaného Ševčíkovo – Lhotského kvarteto.

O prázdninách roku 1913 odjel Wihan do svého milovaného útočiště do Brandýsa nad Orlicí. Zdálo se, že se mu během léta povedlo zotavit a že bude schopen nastoupit novou sezónu v plné síle. Na podzim tedy kvartetisté spustili naplno novou sezónu. Vydali se na koncertní turné, ale pro Wihanovo nemocné srdce to bylo přece jen čím dál tím náročnější. Proto i v tomto období musel Zelenka několikrát za kolegu zaskočit, což pro něj nebyl problém, nejen díky jeho kvartetním zkušenostem a nesporným uměleckým kvalitám, ale také proto, že na mnohých koncertech vystupoval jako druhý violoncellista. V sezóně 1913 – 1914 totiž jako součást dramaturgie zazněl Schubertův kvintet C dur op. 163 se dvěma violoncelly. Pokud tedy ze zdravotních důvodů nemohl kvartetní program odehrát Wihan, Zelenka byl k dispozici, aby kolegy zachránil.

V roce 1914 se pak Zelenka definitivně ujímá Wihanova postu violoncellisty v souboru. Tak jako v případě Heroldově, tak i kvůli Zelenkovu odchodu do Českého kvarteta, jeho bývalý soubor přichází o svého člena. V Českém kvartetu tedy dochází k výměně nejstaršího člena souboru za člena nejmladšího (Zelenkovi tehdy bylo pouhých třicet tři let), a navíc u stejného nástroje. Nástupce Wihana byl skvělý violoncellista, komorní hráč i hráč sólový. Co víc si mohli jeho kolegové přát. Byl to talentovaný muzikant, schopný se přizpůsobit zvukově i stylově danému souboru. Měl krásný a šťavnatý tón, a dodal kvartetu nový, pevný a jasný basový tón.

Tam, kde bylo třeba, harmonický obraz podpořil svým basem, a když nastala jeho chvíle, uchvátil publikum svým violoncellovým sólem. Byl to také nesmírně inteligentní člověk s dobráckou povahou. Do Českého kvarteta se zkrátka ideálně hodil, a to po všech stránkách.

Snaha kvarteta o zachování individualit, ale zároveň o jednotnost těl i duší byla zachována. A Zelenka tento cíl a smysl nijak nenarušil, spíše jen naopak obohatil. Příchod Zelenky do kvarteta byl pro všechny novou inspirací, i když jádro zůstalo. V obsazení Hoffmann, Suk, Herold, Zelenka, těleso setrvalo až do konce svého působení do roku 1933, kdy na pár měsíců za nemocného Suka zaskočil sekundista Novák.

Počátkem první světové války, začalo pro České kvarteto těžké období. Oblast koncertní činnosti se pro kvartetisty značně zúžila, nejen kvůli válce samotné a s tím spojenými problémy, ale také kvůli jisté nedůvěře spolkových zemí vůči zemím slovanským. Zahraniční aktivita souboru byla téměř pozastavena. V sezóně 1914 – 1915 a pak znovu na podzim ještě kvarteto stihlo uskutečnit turné do Holandska, které v politických neshodách působilo víceméně neutrálně. Dokonce jim bylo umožněno ještě odehrát několik koncertů v Německu. Na holandském turné, ale i v německých zemích, zazněl nejen Smetana a Dvořák, ale i další český autor – Josef Suk a jeho *Meditace na chorál sv. Václava*, jenž byl jakýmsi vyjádřením bolesti nad osudem české země v právě probíhající válce.

V následující sezóně se hudebníci kvůli mezinárodní válečné situaci mimo Rakousko – Uherské země takřka nedostali. A v dalších letech pak byly zahraniční kontakty ukončeny nadobro. Ještě stojí za zmínku, že se kvartetistům před ukončením koncertů za hranicemi podařilo uskutečnit několik vystoupení v jihoslovanských zemích (Záhřeb, Lublaň, Karlovac, Prijedor, Banjaluc, Osjek aj.) Budiž to považováno za jakýsi projev slovanské soudržnosti a symbol víry ve svobodnou budoucnost slovanských zemí. České kvarteto prozatímni ukončení zahraniční činnosti vzalo s nadhledem sobě vlastním. Tak jak se předtím snažilo konat osvětu skrze komorní hudbu ve světě, nyní se vrhlo do koncertování po českých městech a ještě více po českých vesničkách.

Rozšířilo své pole působnosti mimo komorní spolek, a kromě pravidelných spolkových vystoupení, uspořádalo mnoho „obyčejných“ koncertů mimo Prahu a také se účastnilo několika dobročinných akcí. České kvarteto začalo hojně vystupovat mimo rámec koncertů Českého spolku pro komorní hudbu, a na akcích, jež byly spojeny s válečnými událostmi, vystupovali kvartetisté bez nároku na honorář.

Neustalo ani v pořádání svých koncertních cyklů, jež se už v předešlých letech staly nedílnou součástí pražského kulturního života. Na přelomu roku 1915 a 1916, v zimě, uspořádali kvartetní umělci Dvořákovský cyklus po pěti večerech, jenž se konal ve prospěch „*Jedličkova ústavu pro zmrzačené vojíny*“. V roce 1916 to bylo šest večerů Beethovenovských cyklů pro komorní spolek. Na jaře se pak konal výroční cyklus s názvem „*Jarní cyklus královského hlavního města Prahy*“, jenž byl oslavou jejich pětadvacetileté umělecké činnosti. Výdělek tohoto pěti večerního cyklu šel na podporu válečných sirotků a vdov po pražských vojácích. Programy těchto jarních koncertů obsahovaly takřka celý repertoár Českého kvarteta, který byl zároveň jakýmsi průvodcem vývoje komorní hudby od počátků až po současnost (Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Brahms, Reger, Smetana, Čajkovskij, Dvořák, Franck, Novák, Suk, Schönberg).

Na jaře 1918 započali kvartetisté nový „*Jarní cyklus města Prahy*“. Zde znovu uvedli Dvořákovy skladby a Josef Suk doprovázel na klavír Dvořákovu souborné provedení „*Biblických písní*“, jež zpíval Egon Fuchs⁴⁵. Pravidelné koncerty pro Český spolek pro komorní hudbu nadále pokračovaly, a dokonce musely být od roku 1917 pro velký zájem publika rozšířeny. Přítel členů spolku byl tak obrovský, že se koncerty musely přesunout do většího sálu – a to do Smetanovy síně Obecního domu. I když to byl sál, který svou akustikou komorní hudbě příliš nepřál, jen tak mohl spolek uspokojit stále se zvyšující zájem členů. Nakonec, kromě pravidelných 8 koncertů pro Český spolek, byla zavedena ještě druhá řada, v níž opět hlavní úlohu hrálo České kvarteto.

Jak jsem již výše uvedla, České kvarteto se během válečných let vydalo rozdávat radost hudbou i do jiných českých měst a vesniček. A že jich bylo opravdu mnoho. Dovolte mi malý výčet. Hned v sezóně 1914 – 1915 čtyřikrát vystupovalo v Brně, v Plzni, Mladé Boleslavi, Chrudimi, Kladně, Lounech, Čáslavi a Slaném.

⁴⁵ Egon Fuchs (1886 – 1958) – významný český operní pěvec a pedagog, věnoval se hodně i písničím, studoval v Praze, Vídni a soukromě v Itálii, vycházel z italského „bel canta“, oceňován pro kultivovanost hlasu a inteligenci projevu a interpretace, za války internován, poté vyučoval na AMU

V nadcházející sezóně se kvarteto opět vydalo do Brna – dvakrát, poté do Plzně, Hradce Králové, Mnichova Hradiště, do Loun, Holešova, Zlína, Napajedel, Prostějova, Vyškova, Kroměříže, Kojetína, Uherského Hradiště a Brodu, Hodonína, Strážnice, Lipníka, Moravské Ostravy, Vítkovic, Valašského Meziříčí, Přerova a Olomouce. V dalších sezónách jejich koncertní cesty po českých zemích vypadaly obdobně, jen se později rozšířily o několik dalších měst (Litomyšl, Vysoké Mýto, Chrudim, Klatovy, Domažlice, Rakovník, Příbram, Tábor, České Budějovice, Jindřichův Hradec, Humpolec, Benešov, Boskovice, Moravské Hradiště, Třešť, Jemnice, Třebíč, Tišnov, Bzenec, Břeclav, Bystřice pod Hostýnem, Valašské Klobúky, Uherský Ostroh, Těšín, Místek, Bílsko Opava, Dombrava. Z tohoto výčtu lze jednoznačně říci, že snad nebylo města či vesničky v Čechách, kde by České kvarteto nehrálo. Je z něj také patrné, jak v době války svou koncertní činnost značně rozšířilo i v oblasti Moravy a Slezska. Jejich osvěta komorní hudby v Čechách i na Moravě byla vskutku velkolepá, a je neuvěřitelné, že se to kvartetistům, za tak náročných podmínek jako byl válečný stav, podařilo.

Kromě pravidelného komorního vzdělávání českého publika měli kvartetisté během války, která je nedobrovolně uvěznila v jejich vlasti, možnost studovat nové skladby. V letech, kdy hráli s profesorem Wihanem, sice občas nějaké novodobé dílo nastudovali, ale bylo to velmi sporadicky. Hanuš Wihan totiž nové kompozice příliš v lásce neměl, a pokud se do něčeho s kolegy pustil, tak jen s velkým sebezapřením⁴⁶. Nastudováním a provedením tehdy soudobých skladeb dalo České kvarteto silný impuls pro vznik nových českých komorních děl. Jejich zásluhou se začaly na programech koncertů objevovat dosud neuvedené skladby J. B. Foerster, V. Nováka a J. Suka. Další autoři pak díky nim začali psát a tvořit nové komorní skladby. Na programech spolku se tehdy poprvé objevili Štěpán, J. Kříčka, K. B. Jiráček, Adolf Piskáček, Otakar Jeremiáš, Vomáčka a L. Vycpálek.

Když skončila první světová válka, došlo v celé Evropě k mnoha změnám, především těm politickým. U nás došlo k jedné zásadní, byla vyhlášena samostatná demokratická republika – samostatné Československo. České kvarteto bylo tehdy již dávno osvědčeným a významným představitelem českého kulturního bohatství, není

⁴⁶ Wihan byl v tomto směru paradoxně konzervativní, takže když se nechal umluvit, aby kvarteto nastudovalo druhý Sukův kvartet, jenž byl poměrně obtížným dílem, byl to podle jeho kolegů výraz jeho hluboké úcty a vřelého citu vůči Sukovi.

tedy divu, že se po válce stalo nejen v tuzemsku, ale i za hranicemi, důležitým vyslancem české kultury a bylo pravidelně zváno na různé významné akce. V roce 1919 byl tento soubor povolán do Paříže, kde měl tak znovu započít svou zahraniční činnost, ale zároveň tak měl posílit v poválečné Evropě pozici nově vzniklého Československého státu. V Paříži se tedy uskutečnil komorní koncert v hotelu Lutetia. Bylo to tehdy významné sídlo české diplomacie, koncert se proto konal jen pro úzký okruh hostů. Mezi pozvanými byly významné osobnosti z politických, diplomatických i uměleckých kruhů, jež byly zároveň prominentními členy tehdejšího mírového jednání. Na tento koncert navázal hned další, jenž byl uspořádán pro pařížské hudební umělce. Na programech těchto koncertů zazněly skladby našich českých skladatelských velikánů – Smetany, Dvořáka, Suka, Foerster a Nováka. V návaznosti na tyto hudební večery pro uzavřenou společnost se o několik týdnů později konaly ještě dva veřejné koncerty Českého kvarteta, tentokrát ve velkém sále domu Gaveau - 19. a 23. května 1919. Na koncertě 23. května byl, kromě zásadních děl českých autorů, premiérován klavírní kvintet „*První jara*“ Václava Štěpána, ke klavíru usedl sám autor. Na počátku června bylo České kvarteto pozváno do městečka Cognac, jež bylo kolébkou českých legionářů, a zahrálo zde spolu s profesorem Janem Heřmanem na francouzsko – českém koncertě.

Dalším oficiálním zahraničním vystoupením kvarteta byla účast na československém hudebním festivalu v květnu 1919 v Londýně. Byly na něm zastoupeny snad všechny složky české hudební scény - orchestr Národního divadla, který řídil Karel Kovařovic, Pěvecká sdružení moravských a pražských učitelů, dále pak operní pěvkyně Ema Destiniová, houslista Jaroslav Kocián, a pianisté Jan Heřman a Václav Štěpán. České kvarteto zahrálo na tomto festivalu dvakrát. Jejich komorní koncerty byly vrcholným zážitkem celého festivalu. V programu byli zastoupeni pouze čeští skladatelé. Na prvním zazněl Smetanův smyčcový kvartet „Z mého života“, Foerstrův třetí kvartet a Dvořákův klavírní kvintet op. 81, s Janem Heřmanem u klavíru. Na druhém koncertě kvartetisté provedli Sukův kvartet op. 11, Dvořákův smyčcový kvartet „Americký“ a Novákův klavírní kvintet op. 12, tentokrát s pianistou Václavem Štěpánem. V důsledku těchto dvou jedinečných vystoupení, jež měly u zahraničního publika i odborných kritiků obrovský úspěch, bylo České kvarteto přizváno koncertní agenturou Robinson ke spolupráci s londýnskou

pianistkou Fanny Dawies. Na koncertě uvedli zásadní komorní díla Beethovena, Dvořáka i Brahmsa.

Těmito zásadními koncerty se opět rozjela i spolupráce s dalšími zahraničními pořadateli. České kvarteto tak po pěti letech obnovilo své každoroční zájezdy do milovaného Holandska. Uspořádalo zde řadu koncertů, které byly většinou do posledního místa vyprodány. V dalších letech se pak konaly koncerty hlavně v zemích, jež byly po první světové válce pro Československo zeměmi tzv. dohodovými. Jejich zahraniční cesty tedy vedly do Anglie, Francie a Itálie a později se vydali do Švýcarska, Švédska a Dánska. Není divu, že země, kterou navštívili relativně pozdě – a to až v dubnu roku 1921, bylo Německo. Kvartetisté odehráli tehdy koncerty v mnoha německých městech, včetně Lipska a Drážďan. V Berlíně, jenž byl prvním německým městem, které při svých začátcích dobylo, hráli už jen jednou, a to 31. března 1925. Pravděpodobně to způsobil odřeknutý koncert⁴⁷ v posledním válečném roce, který Českému kvartetu navždy uzavřel brány Berlína.

⁴⁷ Plánovaná účast Českého kvarteta na dobročinném koncertě pro Němce z Belgie byla považována za neloajálnost k české vlasti a Zdeňkem Nejedlým byla v jeho referátu popsána jako pochybné češství. Pravda se však nakonec ukázala a soud uložil Nejedlému se za tyto urážky omluvit. České kvarteto, když zjistilo pravý účel těchto dobročinných akcí, totiž účast ihned odřeklo. Což pak ironií osudu jejich další vystupování po válce v Berlíně ukončilo.

2.5. Páté období – pedagogická éra a poslední léta kvartetní činnosti

Důležitým mezníkem v životě Českého kvarteta byla událost, jež zahraniční činnost kvarteta opět poněkud upozadila. Na počátku školního roku 1922 – 1923 byli všichni čtyři umělci jmenováni profesory na Pražské konzervatoři. Primárius kvarteta Karel Hoffmann se stal na nově otevřené mistrovské škole profesorem houslí a Josef Suk byl jmenován pedagogem v oboru skladby. Další dva kolegové Jiří Herold a Ladislav Zelenka byli na konzervatoři ustanoveni pedagogy pro komorní hru. Přestože to pro České kvarteto znamenalo značné omezení zahraničních aktivit, všichni členové se pustili do pedagogické činnosti s nebývalou vervou a nadšením. Jejich zkušenosti z předešlých aktivních let, výrazný talent a vzácné porozumění pro mladé a začínající umělce nesly brzy své ovoce. Pražská konzervatoř získala na profesorské posty jedny z nejvýznamnějších osobností své doby. Pedagogické úspěchy na sebe nenechaly dlouho čekat. Karel Hoffmann vychoval celou plejádu výborných houslistů a vytvořil tradici houslové hry, jež byla po mnoho let vzorem pro řadu významných houslistů. Josef Suk se stal nejvýznamnějším představitelem podvořákovské skladatelské školy a jeho skladatelská třída byla plná výrazných a osobitých talentů. Jiří Herold a Ladislav Zelenka se zase ukázali jako výjimeční mentoři komorní hry. Dokázali v rámci své pedagogické činnosti upotřebit své zkušenosti z mnohaleté komorní praxe a dokázali vštípit svým studentům nejen základy komorní hry, ale především styl a interpretační tradici Českého kvarteta. Po mnoho dalších generací českých sólistů a předních komorních hráčů je proto znát velký vliv osobností Českého kvarteta. Nejen přímí Heroldovy a Zelenkovy žáci, ale i jejich následovníci mohli stále čerpat ze studnice zkušeností, dovedností a interpretačních kvalit těchto výrazných umělců.

I po válce zůstal Český spolek pro komorní hudbu zásadně spojen s koncertní činností Českého kvarteta. Přestože se ve spolku začala pomalu prosazovat i další skvělá kvartetní a komorní sdružení (jmenujme alespoň Ševčíkovo, Ondříčkovy a Pražské kvarteto), počet koncertů Českého kvarteta zůstal i nadále výrazný a jeho pozice neotřesitelná. Během let 1918 a 1919 stihlo České kvarteto za rok 12 abonementních koncertů, a to jen v rámci koncertní řady Českého spolku. V ostatních letech hrálo pravidelně na 8 koncertech tohoto sdružení.

Během vrcholné existence kvarteta se stalo jen jednou (a to v roce 1930), že jejich účast na spolkových koncertech klesla pod hranici 5 koncertů za rok, a to jen z důvodu přílišné vytíženosti v zahraničí. K těmto pravidelným abonentním koncertům pro publikum českého spolku připočítejme ještě výjimečné nebo mimořádné koncerty. V roce 1927 například kvartetisté uspořádali šesti večerní cyklus Beethovenových děl. O dva roky později pak k výročí 25 let od úmrtí Dvořáka uvedli jeho skladby během pěti večerů. Za vrchol poválečné kvartetní kariéry by se dal považovat nebývalý počín, který tito umělci uskutečnili v letech 1922 – 1923. Podařilo se jim uspořádat koncertní defilé, jež mapovalo vývoj jejich kvartetního umění za celých třicet let. Jednalo se o jubilejní cyklus večerních koncertů, při nichž zaznělo celkem 45 skladeb od 35 českých i zahraničních autorů. První koncert této jedinečné řady proběhl 5. října 1922 a poslední se konal 22. března 1923. Tento mimořádný cyklus koncertů byl pro vzdělané české publikum jakýmsi potvrzením stále živého umění Českého kvarteta. Koncerty těchto vážených uměleckých osobností byly přijaty s nebývalým entuziasmem a velkým obdivem.

Tato jedinečná událost, jakou byly právě výroční koncerty, se stala v podstatě jakýmsi mezníkem v jejich mnohaleté kariéře. V poslední dekádě 40leté existence kvarteta jejich koncertní činnost, především ta zahraniční, pomalu ustávala. Kvartetisté se stali váženými a vyhledávanými profesory. Koncertování proto před pedagogickými povinnostmi pomalu ustupovalo do pozadí. Zahraniční turné byla pozvolna zkracována a rozptýl zemí, do kterých kvartetisté jezdili hrát, se zmenšoval. Definitivně posledním zahraničním výjezdem bylo holandské turné, jež se uskutečnilo v roce 1931. Během 11 dní (6. – 17. února) uspořádali umělci celkem 10 koncertů. V Amsterdamu odehráli během jediného týdne 4 koncerty. Celé turné provázela jakási melancholie, nejen holandské publikum, ale i hudebníci sami věděli, že se jedná o turné poslední. O to víc se holandská hudební veřejnost i zástupci holandských umělců snažili umělcům projevit svůj obdiv a úctu. Na památném koncertě 7. února 1931 v Haagu byla dokonce osobně přítomna i holandská královna – matka. Umělcům byl při této příležitosti závěrečného koncertu vzdán hold oficiálními řečmi, byli obdarováni věnci i květinami. Karlovi Hoffmannovi byl dokonce udělen řád rytířského kříže Oranje – Nassau za jeho zásluhy v oblasti komorní hudby. Jejich zahraniční putování tak bylo definitivně ukončeno.

Postupně ustávalo i cestování po Čechách. Posledních několik let tak hudebníci věnovali převážně koncertům v Praze nebo pro komorní spolek, ale především se oddaně starali o své nadějně studenty na konzervatoři. Ještě je nutno zmínit, že i v závěrečném období jejich kariéry se stále snažili prosazovat nová česká komorní díla. Chopili se několika prvních provedení významných (tehdy současných) skladeb. Například Janáčkův první kvartet, který premiérovali na koncertě 17. října 1924, byl Českému kvartetu nejen autorem věnován, ale byl pro něj dokonce napsán.

Tak jako vše v životě má svůj začátek i konec, tak i existence Českého kvarteta se chýlila ke konci. I když to kvartetisté tehdy jistě netušili, poslední koncert, na němž vystoupili ve svém nejstálejším složení: Hoffmann – Suk – Herold - Zelenka, byl koncert ve Smetanově síni pro Český spolek pro komorní hudbu. Koncert se udál 20. března 1933. Umělci na něm spolu s kolegou Jiřím Heřmanem u klavíru zahráli fragment klavírního kvartetu Rudolfa Karla, Brahmsův klavírní kvintet a 2. Sukův kvartet. Zhruba 5 měsíců po tomto koncertě se Suk rozhodl sdělit svým kolegům, že z důvodů celkové psychické i fyzické vyčerpanosti hodlá své působení v souboru nadobro ukončit. Během svého života neměl Suk na růžích ustláno. Smrt jeho milované ženy a uctívaného tchána ho silně zasáhly a značně se podepsaly na jeho duševním zdraví. Po celých 40 let neměl Suk dostatečný čas a prostor pro skladatelskou tvorbu. Často byl nucen skládat na cestách, ve vlaku, nebo v několika málo dnech mezi koncerty po hotelech. Když si uvědomíme, jak vytížené těleso České kvarteto bylo, je až neuvěřitelné, a svědčí to vlastně o nebývalém talentu a pílí Josefa Suka, jak se mu dařilo celý svůj život dělit pozornost mezi hraní v kvartetu a skládání. Klid na skladatelskou práci měl pouze během uměleckých prázdnin, kdy trávil čas ve svých milovaných rodných Křečovicích. Když byl pak Suk jmenován pedagogem a posléze i rektorem mistrovské školy konzervatoře, stalo se pro něj koncertování časově i fyzicky čím dál náročnější. S přihlédnutím i ke svému zdraví se pak rozhodl své působení v kvartetu ukončit.

Nikdo z umělecké veřejnosti si nedokázal představit, že by kvarteto nadále fungovalo i bez Josefa Suka. Zbylí členové se ale přeci jen rozhodli dál pokračovat a na Sukovo místo přijali mladého a velice talentovaného houslistu – Stanislava Nováka. Byl to absolvent houslové třídy Karla Hoffmanna, který ho na místo sekundisty Českého kvarteta doporučil.

Novák byl prvním koncertním mistrem České filharmonie, na tomto postu působil do roku 1936, a byl i primáři Novák – Frankova kvarteta. Do roku 1945 také učil na Pražské konzervatoři. Obávaný konec Českého kvarteta se touto změnou v obsazení sice oddálil, ale pouze o několik měsíců, a to jen do prosince. Opravdu posledním koncertem Českého kvarteta (ve složení se Stanislavem Novákem) se zvláštní hříčkou osudu stal slavnostní koncert 4. prosince 1933, pořádaný Českým spolkem pro komorní hudbu k výročí Sukových šedesátin. Tímto koncertem se tak definitivně uzavřela umělecká pouť velikánů české hudby a zároveň byla dopsána jedna významná kapitola českých hudebních dějin.

V následujících letech i ostatní členy kvarteta postupně zachvátily zdravotní potíže. Hoffmann začal bojovat poslední léta života s rakovinou, které nakonec podlehl. Herolda nejdříve odstavila od koncertování angina pectoris a nakonec jeho život ukončila mrtvice, která ho postihla doslova při hraní u pultu, když zkoušel s pražským rozhlasovým orchestrem Berliozovu symfonii: Herolda v Itálii. Hoffmann se ještě v závěru života vzchopil a i přes pokročilé stadium rakoviny se rozhodl nadále koncertovat s klavíristou Jiřím Heřmanem a violoncellistou Ladislavem Zelenkou v Českém triu. Název tria byl zjevně zvolen z důvodu zachování jisté kontinuity tradice Českého kvarteta. Když v roce 1935 umírá Josef Suk, České trio ještě stále vystupuje. Následující rok umírá i Hoffmann a soubor se rozpadá.

České kvarteto působilo na české hudební scéně více než 40 let. Za ta léta si u nás vybudovalo neotřesitelnou pozici. V zahraničí proslavilo naši zem na tehdejší poměry jako málokdo. Jeho činnost inspirovala mnoho dalších umělců k založení kvartetních uskupení, z nichž mnoho se stalo slavnými nejen u nás, ale i za hranicemi. Když na počátku profesor Wihan oslovil tyto čtyři mladé a nadějně studenty, nikdo jistě netušil, jak významně se zapíše do kvartetní historie, a že dva z nich se zařadí i do plejády významných českých skladatelů. K úspěchu Českého kvarteta jistě silnou měrou přispěl i fakt, že za celých 40 let, se až na poslední dva měsíce, udrželi na postech houslistů stejné osobnosti. To lze považovat za velice pozoruhodnou a významnou okolnost. Přestože pak kvarteto prošlo několika změnami v obsazení zbylých nástrojů (viola a violoncello), nikdy nedošlo k narušení tradice, interpretačního stylu nebo k přerušení jisté kontinuity, o kterou se celou dobu Suk s Hoffmanem snažili.

Každý nový člen souboru, i když byl silnou individualitou, sice přinesl něco nového a inspirativního, ale protože ctil odkaz Českého kvarteta, vždy se podařilo prolnout to nové s tradičním, aniž by utrpěla úroveň souboru.

Za svou kariéru umělci z Českého kvarteta rozšířili svůj repertoár neuvěřitelným způsobem. Zpočátku se jednalo o základní skladby kvartetní literatury. Když pak Bergera vystřídal Wihan, pomohl vybudovat (za 20 let svého působení v souboru) svým kolegům opravdu obsáhlý repertoár. V poválečné době byli kvartetisté u nás považováni za nepřekonatelné interprety všech kvartetních děl, které kdy na koncertech provedli. Jak jsem již mnohokrát v práci uvedla, byli velkými propagátory i soudobé hudby. I když byl Wihan poněkud konzervativnějšího rázu a nebyl velkým nadšencem současné hudby (Hindemith i Bartók v jejich seznamu autorů skladeb chyběli), České kvarteto se i přesto významnou měrou podílelo na premiérování mnohých soudobých kvartetních děl a dokonce mnoho skladatelů k napsání nových skladeb inspirovalo. Obsáhlost repertoáru můžeme posoudit z číselné bilance, jež vznikla po ukončení činnosti Českého kvarteta. Z 508 koncertů, které organizoval Český spolek, odehrálo České kvarteto neuvěřitelných 317 koncertů. Na těchto koncertech zaznělo 263 skladeb od 99 skladatelů, z čehož kvartetních děl bylo 150 od 70 autorů. Obsaženy byly samozřejmě i kvintety, sextety, septety, okteta, tria a dua. Během svých turné si čeští kvartetisté získali nejen věrné publikum, ale i mnoho přátel z řad umělců, a to nejen těch hudebních. Obdivovalo je i mnoho politických a státnických osobností. Jejich kvartetní činnost byla na tehdejší dobu opravdu nesmírně bohatá, a to i v zahraničí. Přesto zůstali celý život věrni své zemi a pomohli utvářet historii nejen Českého hudebního spolku, ale české hudby vůbec. Jako pedagogové na významných hudebních ústavech se stali také významnými mentory, jež ovlivnily řadu mladých umělců.

Přestože, si to mohli díky své pozici dovolit, nikdy si nenárokovali vysoké honoráře. Byli ochotni zahrát na každé charitativní akci, o kterou byli požádáni, i v dobách své největší slávy.⁴⁸ Nikdy neodmítli ani pozvání do menších měst, kde neměli možnosti je dostatečně finančně ohodnotit. Český spolek pro komorní hudbu jim sice zajišťoval pravidelný přísun koncertů, ale rozhodně nebyli placeni tak, jak by si bývali zasloužili. Jejich hlavní příjem plynul ze zahraničních koncertů.

⁴⁸ 26. října 1922 se konal jeden z jubilejních koncertních večerů Českého kvarteta. Polovina z výdělku koncertu byla díky kvartetistům dána na stavbu pomníku Bedřich Smetany.

Díky tomu si mohli dovolit i cennější nástroje, o kterých se nám, dnešním mladým instrumentalistům, jen zdá. Jejich dvorním houslařem byl Karel B. Dvořák, který jim zajišťoval ty nejlepší nástroje, které se mu dostaly do rukou. Z počátku hráli kvartetisté na italské nástroje – Gagliano a Guarneri. Po roce 1896 dostali možnost hrát na nástroje Stradivariho a Hoffmann pak dokonce hrál na housle Guarneri del Gesù z roku 1734. Když pak přišel do souboru Zelenka, donesl violoncello neméně významného houslaře Guadagniniho.

Co se týče nahrávek, které jsou v dnešní době významnou součástí jakékoliv hudební práce, tak u Českého kvarteta bohužel téměř neexistují. Bylo to dáno samozřejmě dobou. Když bylo těleso na svém vrcholu, tak nahrávací průmysl byl v podstatě ještě v plenkách. Jediné záznamy, které máme k dispozici, vznikly bohužel až v době, kdy byl soubor už téměř za zenitem – nahrávky pochází z roku 1925.

Každopádně, i když nemáme k dispozici téměř žádné nahrávky jejich práce, odkaz Českého kvarteta je natolik silný, že si trůfám říct, že žije i dnes. A to i díky všem následovníkům těchto umělců, kteří ho pomáhali předávat dál. Myslím, že česká kvartetní tradice je rozhodně znát, když se podíváme, kolik významných kvartetních uskupení se od dob zániku Českého kvarteta zrodilo. V době, kdy České kvarteto končilo, na hudební scéně působila kvarteta: Ondříčkov, Novák – Frankovo, Pražské, Peškov, Moravské kvarteto aj. Po skončení druhé světové války bylo založeno Smetanovo kvarteto (1943), poté Janáčkov a Vlachovo (1950). V padesátých letech se pak objevilo kvarteto Dvořákov (1951), Novákov, Kvarteto hl. města Prahy (1955) a v roce 1972 bylo založeno Kocianovo kvarteto. Od té doby do současnosti se v českém hudebním prostředí objevilo mnoho dalších kvartetních souborů mnoha generací, které rozhodně stojí za zmínku – Talichovo, Panochovo, Pražákov, Doležalovo, Škampovo, Wihanovo, Heroldovo, Bennewitzovo, Zemlinského, Sedláčkov, Kaprálová, Benda a Pavel Haas kvartet. Českému kvartetu se podařilo zapustit u nás silné kořeny pro kvartetní interpretaci a tvorbu. Spustilo velkou vlnu následovníků a vychovalo tak české publikum k soustředěnému poslechu klenotů komorní hudby. Od vzniku Českého kvarteta vede proto v české komorní sféře nepřetržitá linie až do dnešních dnů.

3. Medailonky členů kvarteta

Všichni čtyři členové Českého kvarteta patřili mezi špičky ve svém nástrojovém oboru. Dva z nich se stali našimi předními skladateli a téměř všichni oplývali výraznými pedagogickými schopnostmi. Byly to silné individuality, každá z nich něčím specifická. Každý z kvartetistů měl svůj charakter i ráz, ale i přesto jeden druhého doplňovali a dokázali vytvořit vzácný komorní soubor, plný hudebního i lidského souznění.

3.1. Karel Hoffmann

Karel Hoffmann byl nejen skvostným houslistou, ale i významným pedagogem. Narodil se 12. 12. 1872 v dělnické rodině. Od dětství se učil na housle u hudebníka a truhláře Antonína Kohoutka. Se svým učitelem se pak často potkával v „Kroupově kapele“. Absolvoval obecnou školu na Smíchově a německou měšťanku. V roce 1885 nastoupil na Pražskou konzervatoř a studoval zde až do roku 1892. Po celou dobu studia byl ve třídě Antonína Bennewitze, kde se seznámil s komorní hudbou. Od roku 1888 pak pod vedením Hanuše Wihana velmi svědomitě studoval komorní hru spolu se svými kolegy⁴⁹, s nimiž pak později založili České kvarteto. Působil také jako koncertní mistr ústavního orchestru. Karel Hoffmann se stal členem pozdějšího kvarteta již v 5. ročníku konzervatoře. Stal se jeho primárem, a byl jím od založení až do jeho zániku. Fungoval také jako správce hospodářských záležitostí kvarteta. Byl skvělým komorním hráčem, protože svou individualitu byl schopen podřídit svým kolegům v komorním souboru. Sám Josef Suk v jednom z dopisů Hoffmannovi píše: *„Nikdo už dnes neví, co znamenalo tehdy, v našich začátcích, obstát v soutěži s velkými mistry. Tys nejen obstál, nýbrž i zvítězil, a s Tebou i my ostatní. Zvítězil si hlavně tím, že ses podřídil celku, a tím tvořil nový typ komorní hry a jejího primária.“*⁵⁰ Měl sice temperamentní povahu, ale postupem času ji dokázal využít pro vyrovnaný umělecký výkon. Byl oceňován nejen pro své virtuosní umění, ale především pro schopnost jít při hře skladeb do hloubky a nezabývat se jen povrchní líbivostí.

⁴⁹ Josef Suk – 2. housle, Oskar Nedbal - viola, Otto Berger - violoncello

⁵⁰ Citace z knihy J. M. Květa: *Živá slova Josefa Suka*, str. 61

Jeho hra na housle (hrál na nástroj Gaurneri) byla oceňována pro krásný, pevný a sytý tón. Během kvartetní kariéry často vystupoval i jako sólový hráč, a to už od roku 1898. Vedle klasických děl sólového repertoáru (koncerty W. A. Mozarta, L. van Beethovena, J. Brahmsa, F. Mendelssohna, P. I. Čajkovského a A. Dvořáka), byl velkým propagátorem a nadšeným interpretem moderních skladeb a českých novinek. V roce 1928 například provedl Hindemithův houslový koncert. Jeho kolega Josef Suk mu věnoval Čtyři skladby pro housle a klavír a Fantasii, kterou poprvé provedl v Praze v roce 1904, následně pak v Německu, Holandsku a Anglii. O jeho uměleckých kvalitách se můžeme přesvědčit v dopise Josefa Suka, který byl Hoffmanovi adresován. *“A konečně vzpomínám dnes na Tebe i jako skladatel. Ať jsi hrál mou Fantazii nebo první housle v mých skladbách komorních, vždy jsem měl dojem, že ihned chápeš vše tak, jak to znělo nejlouběji v mém nitru, Vystihl si svým ryzím hudebním chápáním mé nejniternější představy a potvrzoval mi takto jako reproduční umělec, že mé cítění, snahy i cesty v české hudbě jsou správné.”*⁵¹ Mimořádně oceňováno bylo i jeho provedení Bachových sólových sonát, za které dostal v roce 1924 a 1925 cenu ministerstva školství a osvěty. Vytvořil tak českou bachovskou tradici. Získal také několik zahraničních ocenění. Přestože si ho mnozí jeho kolegové cenili nejen pro umělecké, ale i lidské kvality, vzhledem k jeho velké vytíženosti jeho manželský a posléze rodinný život příliš nevzkvétal. V roce 1901 se mu narodila dcera Dagmar.⁵² Manželka Marie ho pak o 5 let později opustila⁵³. Hoffmann zůstal s dcerou sám. Po ukončení působení Českého kvarteta chtěl i nadále pokračovat v komorní hře, založil proto České trio s kolegy Janem Heřmanem a Ladislavem Zelenkou. Oba tito skvělí hráči působili a spolupracovali s Českým kvartetem. Jan Heřman⁵⁴ s Českým kvartetem spoluúčinkoval od roku 1925 a podnikl s tímto tělesem mnohá i zahraniční turné. Ladislav Zelenka⁵⁵ byl nástupcem Hanuše Wihana v Českém kvartetu. Proto se spojení Hoffmann – Zelenka – Heřman pro vytvoření dalšího komorního souboru přímo nabízelo.

⁵¹ Citace z knihy J. M. Květa: *Živá slova Josefa Suka*, str. 62

⁵² Dagmar Šetlíková – dcera Karla Hoffmanna, jež se stala jakousi manažerkou a účetní Českého kvarteta – řečeno dnešním jazykem.

⁵³ V roce 1906 utekla do zahraničí s jeho kolegou Oskarem Nedbalem

⁵⁴ Jan Heřman (31. 8. 1886 - 30. 9. 1949) - významný český klavírista, koncertní umělec a pedagog. Soustředil se na provádění Smetanových děl. S českým triem provedl všechna Beethovenova tria a s kolegou Hoffmanem pak i všechny Beethovenovy sonáty.

⁵⁵ Ladislav Zelenka (11. 3. 1881 – 2. 7. 1957) – violoncellista a pedagog, působil později jako první rektor Akademie múzickým umění, k jeho žákům patřili např. Pravoslav Sádlo nebo Ivan Večtomov. Zelenka byl považován za nejlepšího interpreta Dvořákova violoncellového koncertu.

Mezi Hoffmannovy významné žáky patřili například Stanislav Novák nebo František Daniel. Hoffmann prodělal v závěru života rakovinu, kvůli které byl v roce 1932 operován. Po operaci pracoval, hrál a vyučoval se stejným elánem a odhodláním jak předtím. Bohužel musel podstoupit i druhou operaci a nemoci nakonec podlehl.

3.2. Josef Suk

Josef Suk byl zakládajícím členem a dlouholetým⁵⁶ sekundistou Českého kvarteta. Narodil se v Křečovicích u Neveklova, 4. ledna 1874 do učitelské a muzikantské rodiny. Jeho otec pocházel z učitelského rodu a matka ze starého kantorského rodu hudebníků - „Českých“. Otec byl v Křečovicích regenschorim a učitelem. Malý Josef tedy vyrůstal v hudebním prostředí. Díky své matce se již v útlém věku začal věnovat houslím. Později, když se u něj projevilo větší hudební nadání, ujal se výuky jeho otec, který mu k houslím přidal ještě hru na klavír a na varhany. Malý Josef také pravidelně zpíval na kůru v kostele. Již v raném mládí se objevilo pár skladatelských pokusů. Nejen vliv jeho rodiny, ale i návštěva Národního divadla ho utvrdila v tom, že bude nadále pokračovat ve studiích hudby. Již jako 11letý hoch byl v roce 1885 přijat na Pražskou konzervatoř do houslové třídy Antonína Bennewitze. Skladbu studoval zpočátku u Josefa Foerster a Karla Steckera. Koncem roku 1890 ho přijal do své skladatelské třídy Antonín Dvořák, který Sukovi otevírá nový a opravdový hudební svět. Již za konzervatoristických studií vzniká jejich celoživotní přátelství. Suk ke Dvořákovi cítil obrovskou úctu a vážil si ho pro jeho lidskost a hudební osobnost. Dvořák byl jeho velký vzor. A i když v průběhu svého skladatelského zrání prochází uměleckými krizemi, nachází silné pouto a uspokojení ve Smetanových dílech, a osamostatňuje se, dá se říct, že byl Dvořákovi přesto celý život „věrný“ až oddaný. Jeho vztah s Dvořákem nabyl ještě větší citové hloubky, když si vzal jeho dceru Otýlii. Smrt obou dvou milovaných bytostí, které odešly poměrně krátce po sobě z jeho života, se pak hluboce a silně odráží v jeho dílech.⁵⁷ Na památku své ženy skládá symfonickou báseň s příhodným názvem „Asrael“. Jeden ze základních rysů a vlastně ten nejdůležitější, je odraz skladatelova života v jeho dílech. Suk měl od přírody citlivou až melancholickou povahu. Jeho vrozená vnímavost a hloubavost byla podnícena nejen prostředím a krajem, kde vyrůstal, ale také četbou ruských a severských děl. Jeho citový fond byl neskutečný, jeho nejniternější pocity a zážitky se velmi silně zrcadlí v jeho dílech.

⁵⁶ Suk byl členem kvarteta plných 40 let

⁵⁷ Antonín Dvořák umírá 1. 5. 1904. Rok po něm odchází i jeho dcera a Sukova manželka Otýlie. Suk zůstává sám se synem. Velice trpí, ale zároveň se snaží tuto životní etapu vstřebat a překlenout.

Další silné přátelství, které mělo vliv na jeho tvorbu, bylo přátelství s básníkem Juliem Zeyrem, přátelství plné obdivu a duchovního spříznění. To dalo vzniknout novému typu českého scénického melodramu s názvem „Radúz a Mahulena“⁵⁸. V tomto období, kdy pracoval na melodramu spolu se Zeyerem, prožívá jedno z nejšťastnějších období svého života. Zde můžeme pozorovat, jak nejhlubší Sukovy prožitky těsně souvisí s jeho vlastním životním štěstím. Během studií na konzervatoři se dostává do komorní třídy Hanuše Wihana, kde spolu s kolegy Hoffmannem, Bergrem a Nedbalem zakládá již v roce 1891 České kvarteto, kde působí skoro celý svůj život. Tento komorní soubor dal Sukovi nejen existenční základ, i když zpočátku nikdo netušil, jak se mladé těleso v hudebním světě ujme. Činnost v tomto kvartetu pro něj měla obrovský umělecký význam. Poznal nové země, stýkal se s významnými umělci tehdejší doby. Práce v tomto souboru mu dala také podnět k napsání mnoha komorních děl. Koncertování u nás v Čechách i v zahraničí bylo pro Suka naplňující, ale zároveň vyčerpávající a ubíralo Sukovi čas na skladatelskou práci. Velmi často se stávalo, že během jejich turné musel Suk komponovat i na cestách. V období, kdy onemocněli jeho milovaný tchán i choť, vzniká přenádherné „Fantastické“ scherzo pro housle a orchestr, jež je zároveň plné bolesti a strachu z blížící se tragédie. Po smrti Dvořáka a Otylky Suk skládá, jak jsem již zmínila, symfonickou báseň „Asrael“, která později tvoří monumentální trilogii, ve které je možno sledovat nejen skladatelův život, ale zároveň zrání a přerod jeho umělecké osobnosti. S přibývajícím náklonností k lidové tvořivosti se rodí i mnoho sborových děl. Nutno ale podotknout, že Suk dával po celý svůj skladatelský život přednost instrumentálním dílům. Mnoho houslistů, klavíristů aj. hudebních kolegů by mi jistě dalo za pravdu, že Suk byl fenomenálním instrumentalistou. Tvorba byla pro Suka jediným útočištěm. Zpovídal se v ní ze všech svých životních bolestí i radostí. Období první světové války, před kterou přišel i o své drahé rodiče, dává Sukovi podnět k psaní skladeb, jež vyjadřovaly jeho hluboké vlastenectví⁵⁹. Část tetralogie: „Zrání“ pak dotváří celkový obraz Sukova uměleckého vývoje. V roce 1932 dokončuje poslední čtvrtou část „Epilog“. Zároveň v tomto období opouští post sekundisty Českého kvarteta. Nebylo to pro něj jednoduché loučení, ale nebylo pro něj smutné.

⁵⁸ Toto dílo později zpracoval ve Suitu s názvem „Pohádka“, aby bylo skladbu možno provádět i koncertně.

⁵⁹ Vzniká „Meditace na staročeský chorál „Svatý Václave“, nejprve jen v kvartetní verzi. Později upravil toto dílo i do verze orchestrální.

Měl silný pocit z dobře vykonané práce. Jeho 40leté působení v tomto kvartetu mu bylo velkým zadostiučiněním. Od roku 1918 působil Suk jak profesor na Pražské konzervatoři. Byl také profesorem skladby na mistrovské škole. Později ho pověřili i čestnou funkcí rektora konzervatoře. Nutno zdůraznit, že Suk byl velikým houslovým virtuosem, také výborným klavíristou, skvostným a významným skladatelem, ale i výborným pedagogem. Jeho třídou prošlo na 40 význačných skladatelských osobností⁶⁰. Suk byl v závěrečném období života opět velmi šťastný. Jeho syn, vnuci i studenti mu dělali radost. Ke konci života obdržel několik významných poct a ocenění, což pro něj bylo velkým uznáním jeho celoživotního uměleckého úsilí a snažení. Byl přesvědčen, že dobře vykonaná práce vždy dojde uznání. V posledních letech revidoval některé své skladby z mládí a často jezdíval do svých milovaných Křečovic, kde měl stále mnoho věrných přátel. Zemřel náhle, po srdeční příhodě, cestou z Prahy do Benešova 29. 5. 1935.

⁶⁰ Z mnoha jeho žáků jmenujme alespoň: Jaroslava Ježka, Vladimíra Štědrone, Klementa Slavického, Františka Píchu, Pavla Bořkovce a Zdeňka Blažka

3.3. Oskar Nedbal

Český dirigent, skladatel a violista se narodil v Táboře 26. 3. 1874. Pocházel z poměrně dobře zajištěné rodiny. Jeho otec byl advokát. Od dětství se učil na housle u ředitele kůru Enderleho. Opustil studia na gymnáziu, aby se v roce 1885 mohl stát studentem Pražské konzervatoře. Nejprve jako trumpetista a bicista, později pokračoval jako houslista u Antonína Bennewitze a skladbu studoval u Antonína Dvořáka. Studia na Pražské konzervatoři končí stejně jako jeho kolegové z Českého kvarteta v roce 1892. Nedbal byl všestranně hudebně nadaný. Kromě trumpet a bicích nástrojů ovládal i umění houslové hry, absolvoval však s průměrnými výsledky. Usilovným cvičením a díky podpoře svých kolegů a profesora Antonína Bennewitze se stal „králem violistů“. V historických pramenech se o Nedbalovi dočteme: *„Ohromnou jeho zásluhou ovšem je a zůstane, že vlastně první u nás přenesl houslovou techniku na violu a počal jí užívat jako sólového nástroje. Ostatně podíváme – li se dnes kolem sebe, kdo dnes kromě Herolda a Ladislava Černého užívá violy jako sólového nástroje a kolik violistů si troufá zahrát Vycpálkovu sonátu tak jako Herold? Podobné postavení měl ve své době i Nedbal.“*⁶¹ Byl znám svou technickou pohotovostí a živelností. Jako violista působil v Českém kvartetu mezi lety 1891 – 1906. V tom samém období také dirigoval Českou filharmonii. Absolvoval s nimi mnoho koncertů i v zahraničí a považoval za samozřejmost, že dirigoval z paměti. Hostoval jako dirigent v mnoha státech Evropy. V roce 1906 ukončuje své působení a vazby s Prahou a spolu s manželkou primária Českého kvarteta odchází do Vídně, kde řadu let profesionálně působí jako dirigent Tonkünstler orchestru. Vídeňské kulturní a hudební prostředí mělo na Nedbala velký vliv, který můžeme sledovat v mnoha jeho dílech. V jeho skladbách je znát také Dvořákovský odkaz. Od roku 1923 byl ředitelem Slovenského národního divadla a rozhlasové stanice v Bratislavě. Pod jeho vedením dosahoval soubor opery mezinárodně uznávaných výsledků. Ke konci života měl ale bohužel mnoho finančních, administrativních a potažmo i psychických problémů. Rozhodl se proto pro sebevraždu. Umírá na Štědrý den roku 1930 v Záhřebu v tehdejší Jugoslávii.

⁶¹ Citace z knihy: *Čtyřicet let Českého kvarteta*, str. 9

3.4. Otto Berger

Violoncellista Otto Berger se narodil 22. 1. 1873 ve Slatině nad Úpou. Pocházel z relativně umělecké rodiny, jeho matka byla ze starého muzikantského rodu Řepků. Otto měl dva bratry – Viléma a Karla – kteří taktéž byli skvělými hudebníky. Základní vzdělání získal na gymnáziu v Broumově, poté pokračoval na Pražskou konzervatoř, kde studoval od roku 1885 a končil ve stejném roce jako Karel Hoffmann – v roce 1892. Zpočátku byl jeho kantorem František Hegenbarth, u nějž získal skvělou techniku. U Hanuše Wihana se pak naučil čistému a velkému tónu. Měl překvapující smysl pro přednes a vystavění hudebních frází. Na pražské konzervatoři působil nejprve jako student violoncellové hry, a poté jako student skladby. Hudební teorii a skladbu studoval ve třídě profesorů Josefa Foerster, Karla Steckera, Karla Knittla a Antonína Dvořáka. V roce 1891 se spolu s kolegou Karlem Hoffmanem a orchestrem Pražské konzervatoře představili publiku ve dvojkonzertu pro housle a violoncello Johanesse Brahmsa. Ještě nutno zmínit Bergerovo velkolepé provedení Lalova koncertu pro violoncello a orchestr během koncertu konzervatoře ve Stavovském divadle 7.4 1892. Kritici *básnili „o Bergerově brilantní technice, velkém, čistém tónu a neobyčejné hudebnosti. Předpovídali mu, že se brzy vyrovná svému mistrovi Hanuši Wihanovi.“*⁶²

Jeho kolegové z Českého kvarteta si ho považovali pro jeho poctivost a podněty při práci, nejen v umělecké ale i organizační oblasti. Spolu s Oskarem Nedbalem tvořili praktičtější část kvarteta. Často se vypráví o zajímavém vztahu Wihana k Bergerovi. *„Wihan se ho nikdy nedotkl prudším slovem – cítil v něm asi génia, jenž přeroste jednou svého mistra. A vskutku byl Berger typem cellisty neobyčejně vřelého tónu a úžasné techniky. České kvarteto mělo štěstí, že po Wihanovi zasedl Zelenka. Tak se vrátil na místo Bergerovo zase cellista jeho typu, ale bohudíky bez Bergerovy choroby.“*⁶³ České kvarteto bohužel musel kvůli onemocnění tuberkulózou v roce 1894 trvale opustit. Na jeho místo nastoupil nejdříve Hanuš Wihan a posléze Ladislav Zelenka. Ještě v roce 1896, kdy jeho onemocnění ustoupilo, nahradil Hanuše Wihana jako kantor v jeho violoncellové třídě na Pražské konzervatoři. Pro svůj nástroj, a také řadu dalších, napsal několik skladeb, zanechal mnoho náčrtů svých děl a vzpomínek na České kvarteto.

⁶² Citace z knihy: *Čtyřicet let českého kvarteta*, str. 14

⁶³ Citace z knihy: *Čtyřicet let českého kvarteta*, str. 13

Na sklonku života byl jmenován profesorem na Pražské konzervatoři, ale výkonu pedagogické činnosti se již nedočkal. Zemřel 30. 6. 1897 v Machově.

3.5. Hanuš Wihan

Nástupce Otto Bergera v Českém kvartetu se narodil 5. 6. 1855 v Polici u Broumova. Podobně jako Otto Berger studoval ve třídě Františka Hegenbartha na Pražské konzervatoři, jen o pár let dříve, a to mezi lety 1867 až 1873. Po studiích začal vyučovat na v salcburském Mozarteu. Poté byl členem orchestru barona Derviese v Nice a Luganu. V letech 1875 a 1876 začal koncertovat ve vlasti a stal se členem pražského orchestru Německého divadla. Působil asi rok v Berlíně ve filharmonickém orchestru Bilseho. Od roku 1877 byl sólistou knížecí kapely v Sonderhausenu. Během osmiletého působení v mnichovské dvorní kapele po profesní stránce velice vyzrál. Podařilo se mu navázat styky s takovými umělci jako například: Richard Wagner, Ferenc Liszt, Hans von Bülow. Dlouhá léta se přátelil s Richardem Straussem. Ten pro něj napsal violoncellovou sonátu Es dur, a dvě další drobné skladby. Nutno podotknout, že ještě před Českým kvartetem byl členem kvarteta německého, kde byl primáři Benno Walter.⁶⁴ Tato spolupráce Wihanovi vytříbila smysl pro komorní souhru. Díky tomuto souboru mohl též propagovat díla Antonína Dvořáka. Snažil se uplatňovat svůj vliv při propagaci české hudby v zahraničí. Po Čechách se mu velice stýskalo, a je pravda, že i ztroskotané manželství dalo impuls k tomu, aby poté, co zemřel jeho kantor František Hegenbarth, bez váhání přijal místo profesora na Pražské konzervatoři. Mezi jeho významné žáky patřili Otto Berger, J. Junek a J. Burian. Při sólovém hraní byl oceňován pro svou vyzrálou hudebnost a skvělou techniku.⁶⁵ Nečněl nad ostatními virtuosity nijak výjimečně. Jeho hra nesla vždy stopy německé školy – například v kantiléně a v šíři adagií. V komorní oblasti byl však Wihan velkou autoritou, a nejen v našem českém rybníčku byl takřka bez konkurence. Své koncertování rozšířil po celé Evropě - koncertoval v Rusku, Belgii a nejvíce v Německu. Wihanovi záleželo na rozvíjení pražského kulturního prostředí a byl neúnavným propagátorem Dvořákovských děl. Dokonce se v roce 1892 zúčastnil Dvořákova turné na

⁶⁴ Benno Walter – významný německý houslista a pedagog, primárius kvarteta, v němž působil Hanuš Wihan. Byl blízkým přítelem Richarda Strausse, který mu věnoval několik svých děl.

⁶⁵ Mnoho pramenů tvrdí, že svou techniku zlepšil a uvolnil během svého působení v Německu při studiu u ruského profesora a violoncellisty K. J. Davidova.

rozloučenou.⁶⁶ V roce 1890 přebírá umělecký dohled a vedení komorní třídy na Pražské konzervatoři, ve které vzniká „České kvarteto“.

Po smrti výjimečného Otty Bergera nastupuje na jeho místo do Českého kvarteta. Téměř po 20 letech pak Wihan nese velice těžce (v roce 1914), že na jeho místo přichází mladší Ladislav Zelenka. V Brandýse nad Orlicí měl letní sídlo, kam se po ukončení působení v Českém kvartetu přestěhoval natrvalo. Zde byl jeho soukromým žákem Bohumil Heran.⁶⁷ V roce 1919 se opět ujal výuky na Pražské konzervatoři. Ale jen na krátkou dobu, bohužel ho dostihla dávná srdeční nemoc a 1. 5. 1920 umírá.

⁶⁶ Pro tuto příležitost napsal Dvořák pro Wihana Rondo g moll, a věnoval mu i svůj slavný violoncellový koncert.

⁶⁷ Bohumil Heran - významný český violoncellista a hudební spisovatel. Působil na mnoha důležitých postech v několika orchestrech i za hranicemi Česka. U nás byl dlouhá léta koncertním mistrem Českých rozhlasových symfoniků.

3.6. Jiří Herold

Poté co České kvarteto opustil Oskar Nedbal kvůli dirigentské a skladatelské kariéře⁶⁸, na jeho místo se dostal Jiří Herold. Patřil mezi nejvýznamnější violisty tehdejší doby. Narodil se 16. 4. 1875 v Rakovníku v rodině klavíristy a varhaníka. Jeho matka byla učitelkou zpěvu. Se studiem hudby začal u ředitele kůru J. Janáka. Na Pražské konzervatoři začal studovat housle v roce 1888 nejprve ve třídě Františka Lachnera, od roku 1891 pokračoval pak u Antonína Bennewitze, u kterého též absolvoval. Na konzervatoři se též vzdělával v oblasti teorie a skladby. Již ve čtvrtém ročníku se začal uplatňovat v komorních tělesech. Po studiu následovala tříletá vojenská služba, po níž působil jako domácí učitel u knížete Fürstenberga. Během pobytu ve Vídni často vypomáhal v orchestru dvorní opery. Působil jako houslista divadelního orchestru v Krakově, roku 1901 byl jmenován koncertním mistrem Filharmonie ve Lvově. V témže roce ho povolal L. V. Čelanský na post koncertního mistra do České filharmonie. Zde setrval do roku 1903. Založil pak Heroldovo kvarteto, se kterým koncertoval v Čechách i v zahraničí a provedl s ním mnoho českých novinek. Heroldovo kvarteto vedl jako primárius do doby, než nastoupil na post violisty po Nedbalovi v Českém kvartetu. V tomto souboru uplatnil své bohaté zkušenosti a výjimečné předpoklady pro komorní hru. Od roku 1922 byl profesorem Pražské konzervatoře na oddělení komorní hudby. Mnoho jeho pamětníků uvádí, že byl ušlechtilým, noblesním a skromným typem člověka s nesmírně vyrovnanou povahou. Jeho hra na violu⁶⁹ byla ceněna pro jeho charakteristický mohutný, ale vřelý a měkký tón. Houslovou techniku byl schopen přenést do hry na violu. Díky svým schopnostem a prosazováním violy jako sólového nástroje, podnítil vznik mnoha nových skladeb pro tento nástroj. Vedle umělecké praxe se věnoval i houslaření a byl vášnivým hvězdářem. Za 22 let houslařské práce opravil mnoho nástrojů a 54 jich vyrobil (violoncella, housle i violy.) Jeho nástroje byly ceněny a uznávány i za českými hranicemi. Po Heroldově smrti (13. 11. 1934) byl založen Heroldův klub, který sdružoval a organizoval zájemce o komorní hudbu.

⁶⁸ Tak zněl oficiální důvod.

⁶⁹ Herold hrál na nástroj Guarneri, stejně jako Hoffmann.

3.7. Ladislav Zelenka

Byl posledním violoncellistou Českého kvarteta. Přezdívalo se mu „Benjamínek Českého kvarteta.“ Narodil se 11. 3. 1881 v Praze Modřanech v rodině čalounického mistra. Skoro celé dětství pak prožil s rodiči na Malé straně, kam se po jeho narození Zelenkovi přestěhovali. Do „Renthausu“ v ulici na Tržišti chodíval s úžasem poslouchat hru jednoho z našich největších houslových virtuosů tehdejší doby – Františka Ondříčka. K jeho otci Janu Ondříčkovi⁷⁰ začal docházet na výuku houslí. Po osmi letech soukromého vyučování se rozhodl pro přijímací zkoušky na Pražskou konzervatoř na obor housle. U zkoušek seděl tehdy profesor Hanuš Wihan, který byl chlapcem uchvácen a umluvil ho, aby se dal na studia violoncella. Zelenka absolvoval v roce 1902 ve violoncellové třídě profesora J. Buriana.⁷¹ Ve svém studiu pak pokračoval na konzervatoři ve Frankfurtu nad Mohanem jako žák slavného Huga Beckera. V letech 1904 až 1911 byl profesorem na carské akademii v Oděse.⁷² Zde byl zároveň členem smyčcového kvarteta, ve kterém působili Jaroslav Kocián, František Stupka a Josef Perman.⁷³ V roce 1911 se stal violoncellistou Ševčíkova kvarteta, kde byl nástupcem Bedřicha Vášky. Roku 1934 byl povolán jako náhrada za tehdy již starého a nemocného Wihana do Českého kvarteta. Za čas se stal již právoplatným členem tohoto tělesa, a byl jím až do roku 1945. Od přírody byl nadán intuitivní hudebností, jeho hudební projev byl nesmírně vřelý. Tón jeho violoncella byl popisován jako krásný a šťavnatý. Jeho kolegové ho měli rádi pro jeho dobráckou až měkkou povahu. Byl nejmladším členem Českého kvarteta, proto ta přezdívka „Benjamínek“. Pamětníci vypráví, že Suk mu prý často říkával: „*Já se Ti, Ládičku, dívím, že s námi hraješ, ty, takový umělec!*“

Spolu s kolegy Karlem Hoffmannem (později Stanislavem Novákem od roku 1936) koncertoval pod jménem Českého tria. Vedle četných komorních aktivit byl i významným sólovým hráčem. Již ve 30 letech byl vysoce uznávaným violoncellistou.

⁷⁰ Jan Ondříček si na Malostranském náměstí otevřel hudební školu. Všechny své syny vedl k lásce k hudbě a i k jejímu soustředěnému studiu. Ze 4 synů to byl nakonec František, který vystoupal až na pomyslný piedestal všech českých houslových virtuosů

⁷¹ Zde se mnoho historických pramenů rozchází. Některé tvrdí, že konzervatoř vystudoval u profesora Wihana, mnoho dalších ale vehementně tvrdí, že svá studia absolvoval u profesora Buriana.

⁷² V Oděse žila početná česká komunita. Žila tu řada vynikajících hudebníků a vzniklo zde několik hudebních těles, která pěstovala českou hudební tradici.

⁷³ Do Oděsy ho zavolal jeho pozdější kolega z kvarteta František Stupka.

Jeho provedení Haydnova violoncellového koncertu, Brahmsova dvojkoncertu a trojkoncertu byla jedinečná. Proslul hlavně svou interpretací Dvořákova slavného violoncellového koncertu, především pro výrazné slovanské pojetí tohoto díla.⁷⁴ Je nutno zmínit, že i jeho činnost pedagogická, kterou započal již v Oděse, byla znamenitá. I v jeho rodné zemi byl pak neobyčejně úspěšným pedagogem. Od roku 1922 byl profesorem oddělení komorní hry na Pražské konzervatoři. V roce 1928 získal možnost být profesorem hlavního oboru – oboru violoncella. Posléze byl profesorem hry na violoncello na škole mistrovské a od roku 1946 profesorem AMU, kde působil později i jako první rektor tohoto ústavu. Mezi jeho významné žáky se řadí Ivan Večtomov, Váša Černý, Josef Křenek, Rudolf Kirs aj. O rok později v roce 1947 obdržel titul Národního umělce. O jeho významu v hudebním světě svědčí i gratulace k jeho pětasedmdesátým narozeninám, kterou dostal od snad nejproslulejšího violoncellisty na světě - Pablo Casalse: *"Můj drahý kolego, lituji, že přicházím tak pozdě s přáním k Vaší pětasedmdesátce. Činím to tedy až dnes s láskou a obdivem a ve vzpomínce na slavné České kvarteto, které mi poskytlo tolik hudebních radostí."* Zelenka umírá o 10 let později 2. července 1957 v Praze.

⁷⁴ Josef Suk obdivoval Zelenkovu virtuózní interpretaci Dvořákova violoncellového koncertu h moll, kterou však Zelenka k velké škodě budoucích generací nenahrál na desku. Neméně virtuózně dokazoval své umění v interpretaci Beethovenových skladeb.

4. Závěr

Téma této práce jsem si vybrala proto, že jsem chtěla poukázat na nezastupitelnou úlohu Českého kvarteta ve vývoji komorní hudby v Čechách. I když během mnohaleté činnosti Českého kvarteta došlo k výměně několika členů, soubor si zachoval interpretační kontinuitu, a díky své precizní práci a neutuchajícímu nadšení dosáhl mezinárodního věhlasu. Jeho odkaz je pro nás hudebníky nesmírně cenný a považuji za velice důležité tento odkaz neustále udržovat při životě. Vznik a působení Českého kvarteta jako prvního profesionálního kvartetního souboru je rozhodně jedním z nejdůležitějších mezníků české hudby. Všechny čtyři osobnosti byly nebývale talentovanými hudebníky. Svou houževnatostí a schopnostmi zasáhli celou řadu svých následovníků. Podali základ kvartetní tradice, jež je do dneška ctěna a respektována. Nutno poznamenat, že i po lidské stránce byli všichni členové kvarteta velkou inspirací pro další generace. Za českými hranicemi se stali zdatnými tlumočníky a propagátory české hudby i jejich tvůrců, a za to jim patří velký dík a obdiv.

Přesah jejich uměleckého působení je více než značný, a to nejen v té hudební oblasti. Proto mi v úplném závěru ještě dovoluji jednu krátkou citaci z dopisů Josefa Suka Karlu Hoffmannovi: *„Vracím se na konec Tvé řeči v Radiu, o které jsem se zmínil na počátku. Řekl jsi dětem, že kořeny našich úspěchů byly nejen v pilné práci, nýbrž i v něčem jiném. To, čím jsme si podmaňovali svět, bylo ještě cosi vyššího. Byla to naše vzájemná úcta a láska, a ta přecházela do naší hry. Krásně si dětem pověděl, že bychom jim chtěli jít příkladem v této vlastnosti, dnes tak vzácné.“*⁷⁵

⁷⁵ Květ, J. M. *Živá slova Josefa Suka*, str. 62

5. Použitá literatura a prameny

a) Knižní zdroje:

Květ, Jan Miroslav. *Živá slova Josefa Suka*, Topičova edice, 1946

Suk, Josef. *Dopisy nejbližším*, Supraphon, 1976, ISBN 02-086-76

Teichman, Josef. *Z českých luhů do světa: Průkopníci české hudby*, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, str. 207 - 226

Kolektiv autorů: Černušák, Gracian, Štědroň, Bohumír, Nováček, Zdenko. *Československý hudební slovník*, Státní hudební vydavatelství, svazek I. 1963 a svazek II. 1965

Kolektiv autorů. *Čtyřicet let Českého kvarteta* Český spolek pro komorní hudbu, 1932

Encyklopedický atlas hudby, Nakladatelství Lidové noviny, 2000, str. 538 – 539, ISBN 80-7106-238-3

Černušák, Gracián a kolektiv. *Dějiny Evropské hudby*, Panton, 1974, str. 391 – 392, ISBN 35-305-74

Kolektiv autorů, vědecký redaktor doc. Dr. Smolka Jaroslav, CSc. *Malá encyklopedie hudby*, Supraphon, 1983, str. 129 -130 a 622 – 624, ISBN 02-184-83

Booklet k 200letému výročí Pražské konzervatoře, Pražská konzervatoř, 2010, str. 69 – 70, ISBN 978-80-254-8463-0

Blaha, Marek. Diplomová práce, Praha 2018

b) Internetové zdroje:

Dostupné z:

<https://www.classicpraha.cz/radio/porady/dobyli-svet/ceske-kvarteto/>

https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_kvarteto

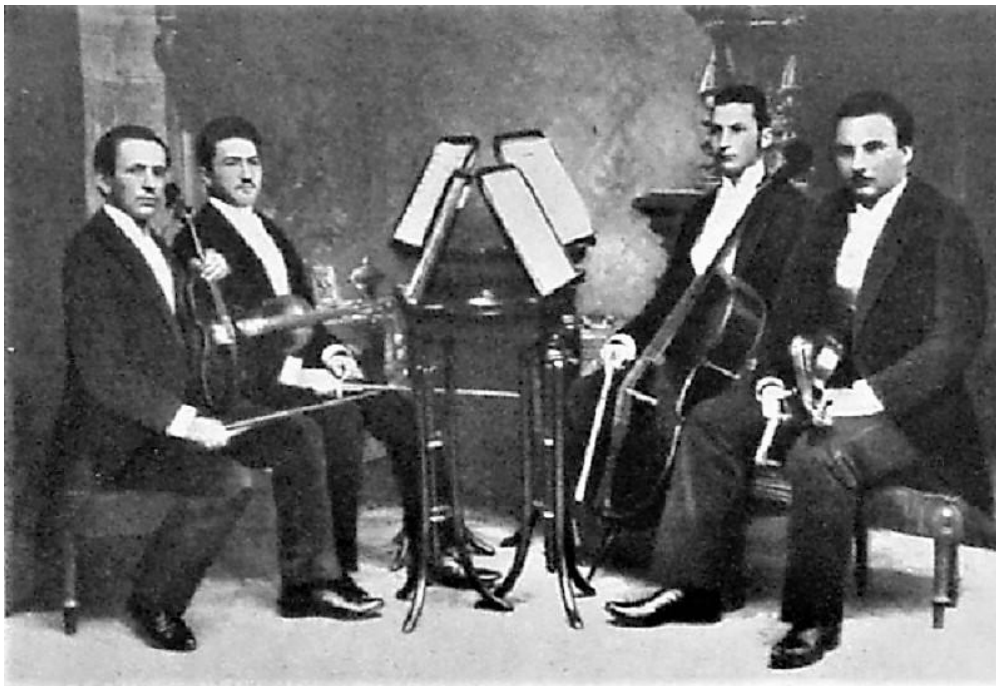
<https://jan-k-celis.webnode.cz/news/ceske-kvarteto/>

<https://www.praha12.cz/zelenka-ladislav-violoncellista/d-3345>

https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_print&tmpl=component&id=4989

6. Přílohy – Fotografie kvarteta:

Obrázek 1: České kvarteto ve svých začátcích (zleva Hoffmann, Suk, Berger, Nedbal)

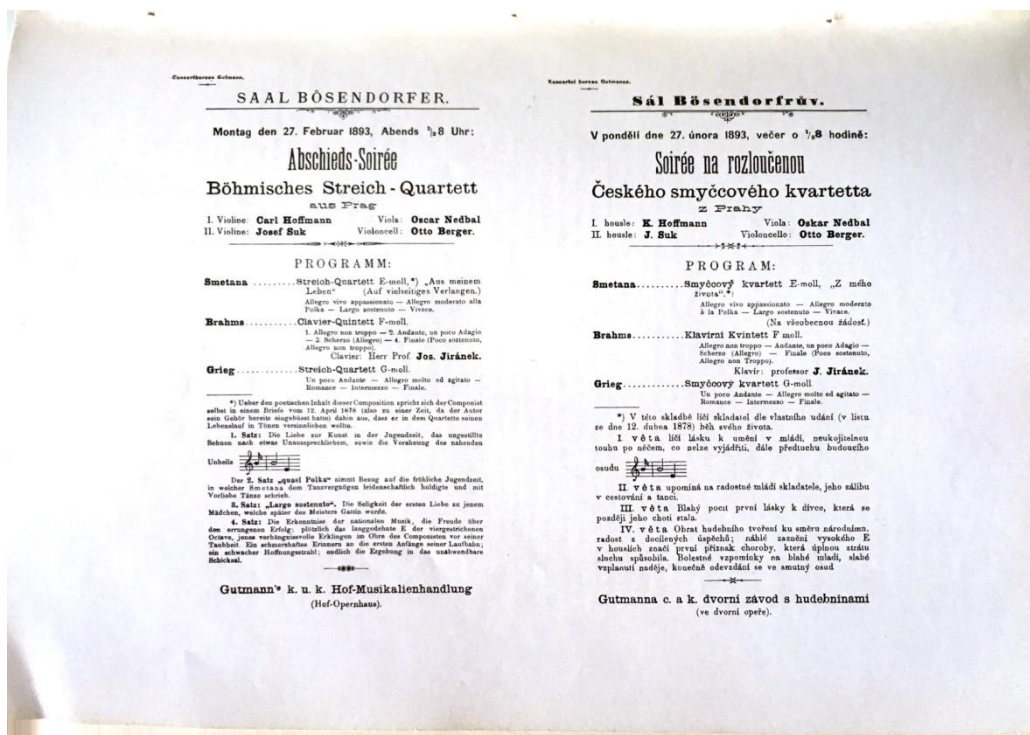
Obrázek 2: České kvarteto v roce 1895 (Hoffmann, Nedbal, Wihan, Suk)

Obrázek 3: České kvarteto na cestách (Hoffmann, Nedbal, Wihan, Suk)

Obrázek 4: Dvojazyčný program Českého kvarteta z roku 1893

Obrázek 5: České kvarteto v roce 1906 (Amatérské foto malíře Fr. Ondrúška, Bystřice pod Hostýnem)

Obrázek 6: České kvarteto ve složení: Nedbal, Suk, dole Hoffmann a Wihan)

Obrázek 7: České kvarteto v roce 1932 (Hoffmann, Suk, Herold, Zelenka, Fot. Langhans, Praha)

Obrázek 8: České kvarteto ve svém posledním obsazení

